

Zolnay Vilmos - Gedényi Mihály

A régi Budapest a fattyúnyelvben

Szerkesztette: Fazakas István és Kis Tamás

© Gedényi Mihály és Zolnay Vilmos örökösei, 1996

TARTALOM

Előszó

Bevezető

I. Budapest

1. Budapest elnevezései
2. Budapest területe

II. Épületek

Épületek, emlékművek, hidak

III. Szórakozó- és étkezőhelyek

1. Vendéglátó helyek
2. Kávéházak, cukrászdák
3. Mulatók, mozik, színházak
4. Nyilvánosházak

IV. Egészségügyi intézmények

1. Fürdők, strandok
2. Gyógyintézetek
3. Nyilvános illemhelyek

V. Közlekedés

1. Lófogatú járművek
2. Motorhajtású járművek

VI. Rendőrség, bíróság, börtön

1. Detektívek, rendőrök
2. Rendőrség, bíróság, börtön

VII. A budapesti ember

1. Budapesti emberek
2. Budapesti polgár
3. A budapesti csibész
3. Budapesti foglalkozások

VIII. Személynevek

1. Írók, művészek
2. Tanárok
3. Közéleti férfiak, politikusok

IX. Egyéb szavak

1. Hírlapok, újságok
2. Szervezetek, intézmények
3. Vegyes szavak

X. „Visszanevek”

A budapesti hely- és személynevekből alkotott más értelmű szavak

XI. Budapesti szólások

XII. A budapesti fattyúnyelv elnevezéseiről

Gedényi Mihály és Zolnay Vilmos fattyúnyelvi munkáinak jegyzéke

Irodalom

Jelek, rövidítések

Szómutató

Előszó

Gyakran látszik úgy, hogy a tudomány egyes eredményeinek megszületésében nagy szerepe van a véletlennek. A magyar szlengkutatás két kiemelkedő munkásának, Zolnay Vilmosnak és Gedényi Mihálynak az egymásra találása, a közös munka ötlete is ilyen látszólagos véletlen eredménye volt: Budapest 1944-1945. évi ostroma alatt a légtalmi óvóhelyen ismerkedtek meg, s beszélgetéseik során hamar kiderült közös érdeklődésük az általuk fattyúnyelvnek nevezett, manapság inkább szleng néven emlegetett nyelvi jelenség iránt. Elhatározták, hogy amint lehet, közösen rendezik addigi gyűjtéseiket, és elkészítik a magyar fattyúnyelv teljességre törekvő nagyszótárát.

Két évtizedes munkával, saját gyűjtéseik mellett több száz tanulmány, cikk, könyv és szótár feldolgozásával el is készült ez a méreteiben világviszonylatban is párját ritkító munka, benne a magyar szleng eddig ismert 200 évének majd százezer adata.

A sors fintora, hogy se ez a nagyszabású szótár, se a Zolnay-Gedényi szerzőpáros által készített más szleng témájú munkák nem jelenhettek meg. Főleg ma már keresni annak okait, hogy ezelőtt 30-40 esztendővel milyen tudományos és (tudomány)politikai, személyes és személyeskedő indokai voltak a 24 gépiratos kötetben maradt nagy fattyúnyelvi szótár meg nem jelenésének. Annyival azonban tartozunk a magyar nyelvtudomány e két robotosának, hogy nevüket egy általuk készített *könyv* is megőrizze.

Az itt útjára bocsátott munka sajátos, nem elsősorban tudományos műfajt képvisel a szlengről szóló művek sorában. Nem szótár, hisz a benne lévő szavak nem szoros betűrendben vannak, és nem is tanulmány, hisz szócikkekben ad információkat. Ráadásul ezek az információk sem általában a szlengről szólnak, hanem sokkal inkább Budapestről, Budapest történetéről. Ez a könyv a nyelvészet eszközeivel egy sajátos várostörténetet vázol fel, s mivel anyagát a fattyúnyelvből meríti, a belőle kirajzolódó képből századunk első felének nem hivatalos Budapest-történetével ismerkedhet meg az olvasó.

Mivel a szerkesztés során számos változtatást tettünk a Zolnay Vilmos és Gedényi Mihály által elkészített szövegen, - elsősorban a magunk mentségére - szólnunk kell néhány szót ennek a könyvnek a születéséről is.

1956. februárjában egy Budapest néprajzával kapcsolatos tanulmányok megírására felhívó pályázat jelent meg a napilapokban. Erre a pályázatra készítette el Zolnay Vilmos és Gedényi Mihály *Budapest a fattyúnyelvben* c. munkáját, amit a szerzők 79 oldalnyi terjedelemben, befejezetlenül nyújtottak be, ugyanis az 1956-os forradalom eseményei megakadályozták, hogy a november 1-i határidőt betartva a pályázat elkészüljön. A munkát így is jutalomra és külön dicséretre érdemesítették, és a fővárosi népművelési osztály - mivel tervbe vette kiadását - kérte a mű befejezését. A szerzők 146 gépelt oldalra bővítve befejezték a pályamunkát, a kiadás azonban feledésbe merült, egész napjainkig.

Az 1956 óta eltelt negyven év indokoltá tette, hogy a kiadásra előkészítve bizonyos módosításokat hajtsunk végre a szövegen. A változtatások az eredeti szövegnek szinte minden pontját érintették: átalakítottuk a hibásnak érzett szövegezést, egyszerűsítettük a szavak eredetére adott magyarázatokat, kihagytuk azokat a szavakat, amelyeknek valamikori létezését mai vagy korabeli más források nem erősítik meg, azaz inkább csak alkalmi kifejezéseként tarthatjuk őket számon egy-egy író valamelyik munkájában.

A szerzők minden szócikkhez idézeteket csatoltak, hogy bizonyítsák az általuk felvett szavak hitelességét. Mi a szerkesztés során ezeknek legnagyobb részét elhagytuk, mert többségük lényeges többletinformációt nem hordozott.

Más megfontolásból maradtak el a szavak mellől a kifejezések kihalt, nem használt voltát jelző keresztjek (†). Egyrészt a könyv eredeti szövege negyven éve készült, s a benne található adatok zömmel a Millennium és a második világháború közötti időszakra vonatkoznak (ez tükrözi a kerületek változása is), tehát adatai mindenképpen történelmi adatok; másrészt - mivel Budapest jelenkori „szlengbeli” állapotát csak töredékesen ismerjük - nem tudtuk eldönteni, hogy egy-egy kifejezés, helynév stb. ma még él-e vagy már kihalt.

A változtatásaink mértékét az érdeklődő olvasó pontosan felmérheti, ha e könyv megfelelő fejezeteit összeveti a műből a Mozgó Világban (1994/5. sz. 32-48) megjelentetett részletekkel, amelyek az eredeti változatban közlik a szerzők szövegét. [Ennek a könyvnek az előkészítése során nyers formában, a gépelési hibákat nem javítva számítógépen rögzítettük az eredeti szöveget is. Ez szintén olvasható az Interneten az alábbi helyen: http://dragon.klte.hu/~mnytud/szleng/zol_ged/zg_bpold.htm]

Az eredeti műhöz képest néhány kiegészítést is alkalmaztunk: nagy kezdőbetűvel jelöltük a tulajdonneveket, az azonos jelentésű és a betűrendben egymáshoz közel található címszavakat egy szócikkbe vontuk össze.

A szerzőknek a szavak, kifejezések eredetére vonatkozó megjegyzéseit erősen megsűrve szögletes zárójelben helyeztük el. A meghagyott idézetek dőlt betűvel szedve a szócikk végén található.

Bizonyos szavaknak egy-egy csoportba való besorolásában nem mindig értünk egyet a szerzőkkel, de e téren - mint a mű szerkezetét és minden lényeges részét illetően - tiszteletben tartottuk a véleményüket. Hogy a tájékozódást könnyebbé tegyük, egy szómutatót állítottunk össze, amelyben a könyv minden előforduló magyar szlengszava megtalálható.

A szerkesztők

Bevezető

E könyv címében egy ritkán hallott szó található. Ez a magunk alkotta kifejezés a *fattyúnyelv*. Szavunkat még 1952-ben a Magyar Tudományos Akadémia I. Nyelv- és Irodalomtudományi Osztálya az *argó* magyarításaként elfogadta, és a készülő „A magyar nyelv értelmező szótára”-ba fel is vette. Mi azonban az értelmező szótárnál tágabb jelentésben használjuk a *fattyúnyelv* szót, ugyanis a fattyúnyelv nemcsak argó. A tolvajnyelv (argó) rétegnyelv, méghozzá a társadalom egyik legalsóbb rétegének nyelve, a fattyúnyelv ezzel szemben nem különül el rétegnyelvvé, hanem általánosan használják, és szavaival épp úgy találkozunk az Akadémia tudósainál, az egyetemi katedrákon, mint az egyszerűbb polgárok, munkások nyelvében vagy akár a kültelki lebujok látogatóinak beszédében. Ebből következik, hogy az a nyelv, melyet mi fattyúnyelvnak nevezünk, magában foglalja nemcsak a tolvajnyelvet, az alvilág nyelvét, hanem a társadalom valamennyi rétegének, így a diákságnak, a kórházak ápolóinak és ápoltságainak, a kaszárnyák népének, a családnak, a gyermekeknek, dajkáknak a nyelvét. Ebbe a nyelvbe beletartoznak a játékos szóalkotások, felöleli a kártyások és más játékosok nyelvét, foglalkozik a sportolók kiszólásaival, szavaival, magáénak vallja az artisták, művészek egymás közti beszédét és általában minden olyan szót, szólást, kifejezést, mely nem tartozik szorosan a mesterségek, illetve foglalkozások szaknyelvébe, valamint köz- és irodalmi nyelvünkbe.

Ezek a szavak néha kérészetűek, néha több évtizedesek, néha csak egy egészen kis körben ismeretesek, néha általánosak, az egész országban és annak minden társadalmi rétegében elterjedtek.

Mi ezúttal ennek a „nyelvnek” csak a Budapestre vonatkozó szavaival és szólásaival foglalkozunk. A szavakat több csoportba felosztva szótárszerűen elrendezve soroljuk fel. Megadjuk a szavak jelentését, magyarázzuk származásukat, közöljük azokat a szótárakat, melyekben már szótározva vannak és azokban a szócikkekben, ahol ilyesmi adódik, állandósult szókapcsolatokat is adunk.

Gyűjtésünket tizenkét főcsoportba, és ezeken belül alcsoportokba osztottuk. A csoportok a következők:

I. Budapest

1. Budapest elnevezései. 2. Budapest területe (út, körút, tér, rakpart, sétahely, kerület, külváros, városrész, környék, liget, tó stb.).

II. Épületek

Épületek, emlékművek, szobrok, hidak stb.

III. Szórakozó- és étkezőhelyek

1. Büfé, étkezde, kocsmá, vendéglő, szálló stb. (az alkalmazottak, vendégek, a felszolgált ételek, italok stb.). 2. Kávéház, cukrászda, eszpresszó, tejszarnok stb. 3. Mulató, orfeum, mozi, cirkusz, színház stb. 4. Nyilvánosház.

IV. Egészségügyi intézmények

1. Fürdő, strand. 2. Kórház, gyógyintézet, menhely. 3. Nyilvános illemhely.

V. Közlekedés

1. Lófogató járművek. 2. Hajó, fogaskerekű vasút, sikló, villamos, autóbusz, trolibusz, helyi-érdekű vonat, repülő stb.

VI. Rendőrség, bíróság, börtön

1. Rendőr, rendőrnő, detektív, besúgó. 2. Rendőrség, bíróság, börtön, bűnözés, igazságügyi intézkedés (jármű, eszköz stb.).

VII. A budapesti ember

1. Budapesti típus, tipikus pesti. 2. Budapesti lakos, polgár. 3. Budapesti csavargó, csibész, jassz. 4. Budapesti foglalkozások és ezek pesti elnevezései.

VIII. Személynevek

1. Irodalom, művészet. 2. Oktatás. 3. Közélet.

IX. Egyéb szavak

1. Hírlapok, újságok. 2. Szervezetek, intézmények. 3. Vegyes.

X. „Visszanevek”

Budapesti hely- és személynevekből alkotott más értelmű szavak.

XI. Budapesti szólások, mondások stb.

XII. A budapesti fattyúnyelv eddigi elnevezései

Reméljük, hogy munkánk mind az olvasók nagy táborában, mind a tudományos körökben megértésre talál, és azt olyan szeretettel fogadják, amilyennel mi a gyűjtés és a feldolgozás munkáját végeztük. Bízunk benne, hogy Budapest művelődéstörténetéhez, néprajzához ezzel az inkább a nyelvészet körébe vágó könyvecskével mi is hozzájárulhattunk.

I. Budapest

Mókembé képzeletbeli térképét terítjük az olvasó elé. Nagy város ez valahol Európában. Közepén egy folyó szeli ketté, a folyó neve *Duncsi* vagy *Dungaj*. Úgy a közepe táján egy szigetet kerít körül, mely a *Szizsé* nevet kapta. A folyó jobb partján északon *Jajbuda* terül el, valamivel délebbre az *Irlandi rész*-szel találkozunk, majd lejjebb az erdős, hegyes részen a *Lipi*-vel és a *Duncsi*-hoz közelebb a *Kriszi*-vel. Lent délen terül el a *Lágyi* vagy *Lágimániosz*. A bal parton fent északon az egyik kerületet *Frisspest*-nek hívják. Alatta terül el *Disznófalva* (ezzel a névvel a keletnek eső részen is találkozunk), majd ezt követi *Angyalföld* (micsoda angyalok tanyázhatnak itt?). A *Duncsi* partján haladva - ennek egy sétahely részét *Drungaj*-nak nevezik - délfelé *Lipicsek*, *Lipócia* vagy *Lipiváros* kerül az utunkba. Itt van a közelben *Tripolisz*, és a *Duncsi* partján van a *Lidó* is.

Beljebb, távolabb a folyótól egy pompás kertet jelez térképünk, melynek az idők folyamán több neve is volt. Nevezték a régiek, kik még németül gondolkoztak *Statvájli*-nak vagy *Statvaldi*-nak, melyből az ifjabb nemzedék *Stadi*-t csinált. Újabban *Lizsé* a neve, ezt az elnevezést találjuk „térképünkön” is.

De kerüljünk vissza folyónk partjához, és dél felé tartva megleljük a *Sziti*-t. Ez nem belvárosa városunknak, mint egyes külföldi városokban, hanem csak egy, a börze körül elterülő városrész. Kijebb ettől a városrésztől északra a kevésbé előkelő *Bringyeleváros* található. Ez a városrész előkelőségben vetekedhet a *Stadi* melletti *Lepratelep*-pel.

Délkeleten *Kibanya* nevét olvashatjuk térképünkön. Déli határát városunknak a *Francstadt* nevű kerület zárja le, mely után már csak a kültelkek városrészeit, *Böskefalva*-t és a jobb parton a *Kami*-t említjük. Ez utóbbi egy erdőssáv neve.

Vessünk egy pillantást városunk utcáira, útjaira, tereire. Érdekes nevekkel találkozunk.

Itt van mindjárt a *Dobsztrít* vagy gúnyos nevén a *Drei Drommel gasse*, a *Gróf-Fürdő-Attila utca* és másik méltóságban nem alatta maradó *Méltóságos gróf Teleki tér*.

Hogy a tereknél maradjunk, itt találjuk a *Sin-tér* elnevezésűt, melyet a város népe egy szóba mondva hangoztat. Ennek a térnek másik neve a *Tűzfal tér*, aztán van még *Szajrés tér*, *Sóhajok tere*, *Mókemplácc*, *Magtár tér* és még sok más.

Egy nagy út vezet kelet felé, ez az *Ülcsi*. A belvárosban a *Mafla-sarok*, majd kijebb a *Gutman-sarok* tűnik elénk. A *Duncsi* jobb oldalán a *Kisdomb*, hogy a többiek ne említsük.

Itt találjuk ezen a képzeletbeli térképen az *Abbáziai-part*-ot, a *Banánsziget*-et, a *Cérna-korzó*-t, a *Fáskör*-t és a *Gimplisziget*-et. Utcák, terek, körutak ezek.

A már említett *Szizsé*-n kívül egy másik sziget is van, a *Drótsziget*, tó is akad, nem is egy: a szép kertben, a *Statvájli*-ban a *Pizkos tó* és a *Lágimániosz*-on a *Feneketlen tó*.

Itt az *Ülcsi*-út végében egy füves, bokros, fás hellyel találkozunk, ennek a neve *Dzungel*, de ezt a nevet használják a *Statvaldi*-ra is.

1. Budapest elnevezései

Butapest *tréf* Budapest.

Falu *tréf* **1.** Budapest. **2.** A pesti oldal (balpart). *Bemegyek a faluba: tréf.* Átmegek Pestre.

Fürdőváros *tréf* Budapest. [Az ismert *Itt állok megfürödve*, ‘becsaptak’ mondásból, a fővárosban ugyanis sok a csaló.]

Kávéházak városa *gúny* Budapest. [A sok kávéház miatt. Kétes értékű jelző, mert a kávéházakban sok ingyenélő és gyanús elem tanyázott.]

Mohambé, Mókembé Budapest. [Tolvajnyelvi szó: jid. *mokem* ‘város’ + *bé* (Budapest kezdőbetűje kiejtve).] *A blázi ‘hideg’ kergeti őket (a bűnözőket) mindenfelől Nipis, vagy régebbi nevén Mokembé szük és zsufolt, bűzös levegőjü diró-iba ‘lakásaiba’* (Tábori: Pesti specialitások 99).

Nipis(mókem) Budapest.

2. Budapest területe

Abbázia-part A budapesti Nagykörút belső köre a Rákóczi út és Andrássy út között. [Az Abbázia kávéház neve után.]

Alag(i-út) Alagi lóversenypálya.

alag Alagon rendezett lóverseny.

Angyalföld A VI. kerületnek a Nyugati pályaudvar mögött, a Váci út mentén elterülő része.

Anna Az Anna kápolna a budai hegyekben.

Augusztá A külső Üllői út mentén Kispest határában 1914-1918. között épült barakktelep. [A teljesebb *Augusztá-telep* névből.]

Banánsziget A volt budapesti Berliini tér közepén elterült járdasziget. [A járdasziget közepén állott emeletes, hatszögletű csemegéspavilonról, amelyben banánt is árusítottak.]

Banántorony A *Banánszigeten* állott tornyos pavilon.

Bori Boráros tér.

Böskefalva *tréf* Pesterzsébet.

Brikson Sashalom területén épült városi házak és környékük. [A ponyvaregényekből ismert angolos hangzású gyakori városnévből gúnyos előkelősködéssel.]

Bringyeleváros A VI. kerületi Dagály utca és a Vizafogó gát közötti részen 1925-ig megvolt vályogházakból álló telep, amit a vidékről a fővárosba vándorolt tót napszámosok részére építettek. [? *bringyele* (tótokat csúfoló szó).]

Cérna-korzó A József körútnak a Baross utca és az Üllői út közötti belső köre. [Fiatal varrólányok sétálgattak itt, innen a gúny. *cérna*.]

Csaló-köz 1. A Teleki tér. [A volt ócskás piac után, ahol az adásvételnél csaltak.] **2.** Az I. kerületi Donáti köz, Donáti lépcső. [Ismert bordélyház volt itt évtizedekig 1930 előtt, ahol a férjek megcsalták feleségüket.]

Cséri Szeméttlerakó telep a főváros határában. [Cséry nevű volt bérlője, illetve tulajdonosa után.]

Csikágó(-negyed) A VI. kerület külső része. [Az Amerikai Egyesült Államok Chicago nevű városáról, ahol egymást keresztező egyenes utcák vannak, mint itt is.] *A modern Budapestnek van egy nemrég kiépült városrésze a keleti pályaudvar mellett, egyfelől a Csömöri-ut és Damjanich-utca, másfelől a Rottenbiller-utca és Aréna-ut között, a melyet a néphumor találóan Csikágó-nak nevezett el* (Tábori-Székely: Nyomorultak, gazemberek 5).

Csirke-korzó A József körútnak a Baross utca sarkától az Üllői úti kereszteződésig tartó belső köre. [A *csirke* 'leány' szóból, mert sok fiatal leány sétálgatott erre az esti órákban.]

Disznófalva 1. Kőbánya. [A kőbányai sertéshizlalda után.] **2.** Újpest régi neve. [A város határában disznólak voltak.]

Dobsztrít tréf A Dob utca.

Drótsziget A Városligetben az a sziget, amelyen a Vajdahunyad vára áll. [1840 előtt a szigetre a déli oldalról egy huzalokból készült függőhídon lehetett bemenni.]

Duncsi, Dungaj A Duna folyam, illetve partja mindkét oldalon.

Dzsungel 1. Népliget. [A rendezetlen bokros, füves, nem parkosított rész, valamint a zavaros biztonsági állapotok miatt.] **2.** Városliget.

Erzsi 1. Erzsébetváros. **2.** Erzsébet körút.

Fáskert A régi Lipótvárosban és a Józsefvárosi pályaudvar mellett elterülő bokros, szabad terület.

Fáskör A Városligetben az István út és Aréna út szögében a Színkör mögötti, fákkal szegélyezett, tágas, kör alakú játszótér.

Gimplisziget A Keleti pályaudvar mögötti elhanyagolt, gazonos terület, a régi lóversenyter, a mai Sportcsarnok gyakorló pályáinak helyén. [Tolvajnyelvi *gimpli* 'becsapható áldozat' szóból, ugyanis a Fiumei úton az OTI székházban fizették a betegállományú munkásoknak a táppénzt, akik jó időben ezen a területen tanyáztak. Itt kártyáztak, aludtak és a szélhámosok serege vette körül őket.]

Gróf-Fürdő-Attila utca tréf Az V. kerületi József Attila utca. [Gúny. célzás a gyakori név-változásokra az előző neveiből alkotott elnevezéssel (*Gróf Tisza István utca; Fürdő utca; József Attila utca*).]

grund(ó) Üres telek, gyermekek játszóhelye. [Ném. *Grund* 'telek'.]

Gutman-sarok A Rákóczi út és a Síp utca sarka. [A régi Guttman és Tsa. ismert ruhaüzlet cégére után.]

gyep, gyöp Lóversenypálya. [A pálya és a nézőtér gyepes felülete után.]

hallerista Piaci orgazda a Haller téri vásártéren.

Hangyatelep Kültelki városrész a Ferencvárosban.

Hepaj 1. Városliget. **2.** Népliget.

Hosszú luk A Bajza utca folytatásában aluljáró a vasúti sínek alatt.

Infravörösmarti tér Vörösmarty tér. [A Gundel-Vörösmarty cukrászda teraszán infralámpákat szereltek föl, amelyek hideg időben melegítenek.]

Irlandi rész III. kerület Újlak egy része 1900 körül.

Jajbuda tréf III. kerület Óbuda.

Jobbágysztrít VII. kerület Jobbágy utca.

Kami Kamaraerdő.

Kazbár Grassalkovich utca és környéke. [? Az idegenlégiós ponyvaregényekben gyakran szereplő *Kazbar* arab településnév után.]

Kazincki utca Kazinczy utca. [Tudatlan ejtés.]

Kerek Oktogon tréf Körönd. [Hasonlít az Oktogon térre, csak nem szögletes, hanem kerek.]

Kibanya tréf Kőbánya. [Az anekdota szerint egy először Budapestre utazó vénasszony ijedtében leszállt Kőbánya vasútállomáson a kalauz kiáltására, mert úgy értette, hogy *Ki, banya!*]

Kínai-negyed A Conti utca és környéke. [San Francisco és New York kínai negyedének analógiájára, mert itt is zugkocsmák és bordélyházak voltak.]

Kisdomb A Krisztina körút és Széna tér sarkán, a jelenlegi postaépület helyén volt dombos játszóhely.

Kiserdő Kispest határában lévő erdő.

Köpködő Bérkocsis utca és József körút sarka. [Állami munkaközvetítő volt ott, és a várakozó munkások nagy csoportokba verődve dohányoztak, köpködtek.]

Kriszi Krisztinaváros.

Ládaváros tréf A Valéria telepi fabódékból épült házcsoport.

Lágimániosz tréf Lágyi Lágymányos.

Lavór Az újpesti téli kikötő. [A Duna nyílt nagy vizéhez képest kis állóvíz.]

Lepranegyed, Lepratelep A régi Lóversenyter, a mai Népstadion környéke. [A társadalomtól elrugaszkodott, nyomorgó emberek úgy éltek itt (nagy részt a szabadban), mint a társadalomból elűzött leprások.]

Lepsi Angyalföldön a Dagály utca és a Viza fogó gát közötti részen tót napszámos telepesek részére vályogházakból épült telep 1925 előtt. [Szlovák, cseh *lepši* 'jobb'.]

Lidó Az újpesti Duna-part a Római-parttal szemben. [Gúny. előkelősködés az ol. *Lido* után.]

Ligécia, Ligi, Ligó Városliget.

Lipi(város), Lipicsek, Lipócia Lipótváros.

Lizsé Városliget. [Tréf. franciás ejtés.]

Lovi Lóversenyter.

lövedéki kihágás tréf A háztartási alkalmazottak és vámörök szerelmeskedése a Vámpalota körüli esti sétahelyen. [Szójáték a vámörök által üldözött *jövedéki kihágás* szóból + *lő* 'közösül'.]

Mafla-sarok A Ferenciek terén a templom bejárata előtti térrész. [Vasárnap délben kiöltözött fiatalemberek csoportokba verődve álldogáltak és nézegették a templomból jövő nőket.]

Magtár tér A Petőfi-híd budai hídfőjének környéke. [A magtárszerű új műszaki egyetemi épületekről.]

Major, Majzó A Városmajor.

Marci Marcibányi tér.

Méltóságos gróf Teleki tér *tréf* Teleki tér és a volt ócskás piac. [Gúny. túlzás az ócskaságok ellentétéként.]

Mókemplácc *argó* A volt Teleki téri zsidóvásár. [Jid. *mokem* ‘város’ + ném. *Platz* ‘tér’.]

Muzi(um) A Magyar Nemzeti Múzeum körüli kert.

Nagysezlon A régi lóversenytér a mai Népstadion helyén. [A gyepen heverték az emberek, mint a sezlonon.]

Nepcsi Népliget.

Pávasziget A Városligeti tó szigetének neve 1870 előtt. [Az ott tenyésztett pávák után.]

Pesti Mónmártr A Nagymező utcának az Andrássy út közelében lévő része. [A párizsi Montmartre után, amely a színházak és mulatók negyede; a Nagymező utcában is több színház és mulató volt egy csomóban.]

Pesti Sziti A régi Lipótváros. [Ang. *city* ‘városrész, belváros’.] „*Pesti City*” néven az 1900-as évek óta nevezik az 1790 körül felépített pesti Újváros, másként Lipótváros... kerületet, illetőleg annak Lánchíd és Margithíd közé eső részét (Patricius Budapest 27).

Rökszilági utca *tréf* Röck Szilárd utca.

Rombahsztrít *tréf* Rumbach Sebestyén utca.

Rondó Fákkaal szegélyezett, kör alakú sétatér a Városligetben.

Sifmanplacc Régi ócskás piac a mai Operaház helyén 1880 előtt. [Régi ném. neve *Schiffmann Platz* után.]

Sin-tér Az V. kerületi Kálvin tér régi neve. [Igen sok villamos sín szelte át + szójáték a *sintér* hasonló hangalakjára.]

Skacski Lóversenytér. [? Héb. *schketschke* ‘ugrál’.]

Smec-kert *tréf* A volt Műegyetemi Evezős Club kertje. [*MEC* mozaikszó + tolvajnyelvi *smaci* ‘csókolódzás’: utalás az ott folyt szerelmeskedésekre.]

Sóhajok tere A régi Barátok tere (Ferenciek tere). [Több lap szerkesztősége volt itt és az írók kézírataikkal zsebükben nagyokat sóhajtozva jártak erre.]

Splényi-féle négyszög A Kossuth Lajos utca és Rákóczi út kereszteződése. [Splényi rendőrkapitány neve után, aki itt kerített be és fogdosztatta össze a Tisza Kálmán kormánya ellen tüntetőket.]

Stadi, Statvájli, Statvald(i) Városliget. [A Városliget német *Stadtwald* (tkp. városerdő) nevéből.]

Stefánia Kocsikorzó a régi Stefánia úton a Városligetben.

Szajna-part A Múzeum körút 2. sz. telke, ahol a régi Nemzeti Színház bérházépületének udvarán használt könyveket árusítottak. [A párizsi Szajna-part nevezetes könyvkereskedőiről.]

Szajrész tér Haller tér. [A tolvajnyelvi *szajré* ‘zsákmány’ szóból, mert a Haller téri piacon gyakran cseréltek gazdát lopott holmik.]

Szigi, Szizsé Margitsziget. [A *szizsé* a *sziget* franciás ejtésével alakult.]

Tandelmárk Teleki téri ócskás piac régi neve. [Ném. *Tändelmark* ‘ócskás piac’.]

Tangó 1. Az Ecseri úti ócskás piac. **2.** A régi ócskás piac a Teleki téren. [? Szójáték a hasonló hangokkal kezdődő *Tandelmárk* szóra.]

Tabcsi Tabán.

Teleki A volt ócskás piacáról nevezetes Teleki tér.

Tercsi(város) tréf Terézváros.

Tetűbörze Az ószerescsarnok környéke a Teleki téren.

Tripolisz A VI. kerület külső része. [A tripoliszi háború kitörésének idején épült, így ragadt rá a név.]

Tűzfal tér A Kálvin tér 1945 után. [Ugyanis a lebombázott házak helyén keletkezett térre tűzfalak meredtek.]

Ugató, Ügsi Ügetőpálya.

Újvilág A Lipót körút környéke. [Az újonnan épület lakónegyedek után.]

Újszéland tréf Lipótváros. [Szójáték Új-Zéland hangalakjára a *zsé* ‘zsidó’ szóval, célozva a kerület lakosságára.]

Ülcsi Üllői út.

Ülepke utca *tréf* III. kerület Lepke utca.

Üzsi Ügetőpálya. [Franciás ejtés az Ügető *Ügi* nevéből.] *Az ügetőpályát pestiesen én neveztem el üzsinék* (Tarján: Pesti éjszaka 29).

Valcsi Valéria-telep.

Vesztőhely tréf Lóversenypálya [Hely, ahol pénzt lehet veszteni.] *Alag... már az inkvizíció idejében közkedvelt vestőhely volt* (Atelier Blaedeker 34).

Vurstlipráter Városligeti mutatványos tér. [A bécsi ném. *Wurstl Prater* név után.]

Zöld-tó A városligeti tó. [A János vitézből ismert kék tó ellentétéként, mert a városligeti tó békanyálas, zöld, szennyvizű tó.] *Zöld tó, piszkos tó, Melyben a Rákos vize árad...* (paródiadal Feld Mátyás: János vigéc című darabjából 1904 körül.)

Zuglízse tréf Zugliget.

Zsarai tréf Garay tér. [Franciás ejtés.]

Zsibaj Teleki tér. [Célzás a *zsibvásárra* és az ócskás piacra jellemző *zsivajra*.]

II. Épületek

Amíg Budapest utcáinak, tereinek fattyúnyelvi elnevezése többnyire a nem régen élt nemzedék műve, addig egyes épületeinek ilyenfajta elnevezése akár 200 évre is visszanyúlik.

Mindjárt első szavunk is ilyen régebbi elkeresztelés. Az óbudai *amfiteatrum* latin neve évszázadokon át megmaradt a hely lakóinak emlékezetében, de jelentését, használatát már nem nagyon ismerték. Így azután vagy 150 évvel ezelőtt az állatheccek idején - mikor is ezt a rommaradványt ilyen célra is használták - *Vieh tetrum*-nak nevezték. Ebből az elnevezésből származott később a gúnyos *Am-fi-teátrum*.

A néphumor keresztelte el az 1945-ös ostrom után felállított szükséghidakat - melyek a felrobbantott hidak pótlásaként verettek a Dunán - *Bözsi*-nek, *Erzsiké*-nek *Bözsiké*-nek, *Manci*-nak. Becenevüket szinte kínálta az alkalom, hiszen épp a női nevű Erzsébet- és Margit-hidaink pótlására készültek.

A *Cserebogár* név, mely az Andrásy út városligeti végén álló millenniumi emlékmű magas oszlopán álló Gábor arkangyalt tiszteli meg, nem egyedülálló az elkeresztelések történetében: elődje, az ugyanezen a helyen állott zászlórúd például *Fogpiszkáló*-ként élt a budapestiek szavajárásában. Ez a *Fogpiszkáló* volt a városligeti, helyesebben Stefánia úti kocsikorzó egyik fordulóhelye. (A másik az út végén álló, azóta már lebontott víztorony volt.) A *Fogpiszkáló* a múlt század kilencvenes éveinek végén a Széchenyi-hegyre került. A millenniumi emlékmű arkangyala még a *Rézangyal* névre is hallgatott, mely név a magyar káromkodásokban oly gyakran szereplő „*a rézangyalát*”-ból ragadhatott rá.

A *Snejderfírek* elnevezése a szótárban felemlített művelődéstörténeti adaton kívül megtanít egyebekre is. Megtudjuk belőle, hogy már a múlt század végén az uzsorás, pénzharácsoló neve *vágó* volt. A mai fattyúnyelv a *vágó*-t már nem a bankárra érti, aki akkoriban kuponokat vágott, hanem a nagy haszonnal dolgozó kereskedőre, nagy pénzért védő ügyvédre, vagy betegét nem kímélő orvosra és a *nagyvágó* összetételben a kártyahazardőrre, hamiskártyásra.

A *szveti* ‘tetemnéző’, sőt a legújabb *forcsi* ‘forradalom’ a tipikus fattyúnyelvi *-i* képzővel keletkeztek.

Érdekesebb már a városligeti hidak elnevezése. Ezek határozottan értelmiségi elnevezések, és nem a nép nyelvén keletkeztek. Világot járt, Párizst látott emberek alkotása kell hogy legyen, különben honnan vették volna *Párizsi-híd* és *Szajna-híd* elnevezéseiket?

Ebbe a kategóriába sorolhatjuk a tetemnéző *morgó* elnevezését is, hiszen ez csak nyelvtudás alapján keletkezhetett a francia *morgue*-ből. Hogy ebbe egy kis humor is - még ha ez akasztó-fahumor is - vegyült, az kétségtelen.

Épületek, emlékművek, hidak

Am-fi-teátrum *tréf* A óbudai római kori amfiteátrum romjai. [Ném. szójáték az *Amfiteátrum* hangalakjára: *am* (helyhatározó) + *Vieh* ‘barom, állat’ + *Theatrum* ‘színház’, célzással a műveletlen óbudai svábokra, akiket nem érdekeltek a római kori romok.]

Boszorkány-rondella A pesti Dunaparton a görögkeleti templom közelében régi bástya-tornyos épületben működött bordélyház.

Bözsi 1. A felrobbantott Erzsébet híd. **2.** A felrobbantott Erzsébet híd pótlására épített ponton-híd 1945 után. *Örömmel jelentjük, hogy a gólyanéni szerencsésen megérkezett „Bözsikével”.* *Bár Erzsébet mama jelenleg még gyengélkedik, de reméljük, hogy hamarosan felépül.* (Ludas Matyi 1/26 (1945. november 11.): 2).

Bözsike Az Erzsébet híd pótlására épült pontonhíd 1945 után.

Csari A központi vásárcsarnok.

Cserebogár A Millenniumi emlékmű oszlopán Gábor arkangyal alakja. [Alulnézetből látható alakja után.]

Erzsi A felrobbantott Erzsébet híd pótlására épült hajóhíd az eredeti hídtól északra.

Fogpiszkáló A Széchenyi-hegyi kilátó. [Vékony, hosszú zászlórúdja után.]

Franci A Ferenc József híd régi neve. [Ferenc németes beceneve.]

Gólyavár Emeletes épület a Bölcsészkar udvarán a Múzeum körút 6-8. szám alatt. [golya ‘elsőéves egyetemi hallgató’.]

Karcsúmária A Lánchíd budai hídfőjénél lévő térképészeti 0-pont. [Évekig egy Mária szobor állt itt.]

Közgáz Közgazdaságtudományi Egyetem a Szerb utcában.

Lipóti Lipótvárosi Kaszinó.

Magtár A Budapesti Műszaki Egyetem három új épülete a Petőfi híd budai hídfőjénél. [Általános vélemény szerint csúnya, magtárszerű épületek.]

Magyarka A VII. kerületi Izabella téren volt Magyar Színház beceneve.

Manci A felrobbantott Margit hídtól északra épült ideiglenes fahíd 1945-ben.

Morgó Tetemnéző a Szvetenay utcában. [Fr. *morgue* (ejtése: *morg*) ‘tetemnéző’ szóból.]

Muzi Magyar Nemzeti Múzeum.

Nájgebáj A volt lipótvárosi *Neu Gebäude* (ném. ‘új épület’) nevű laktanya és börtönépület 1790 után.

Opéria tréf Operaház. [Játékos latinósítás.]

Párizsi híd, Szajna-híd A millenniumi emlékműtől a városligeti tavon át vezető híd. [Rövid és lapos ívű, továbbá szép díszes lámpái voltak, akár a párizsi hidaknak.]

Rézangyal A Millenniumi emlékmű oszlopán álló arkangyal.

Snejderfírek A Vörösmarty téri volt Gerbeaud-épület és a hozzá csatlakozó épületek tömbje 1880 körül. [Ném. *Schneider* ‘vágó’ + német *Viereck* ‘négyes sarok’.] *Schneider-Viereck körülbelül annyit jelent, mint a „vágók” négy sarka. Négy hatalmas, ma is meglévő sarok-bérpalotából állt ez a négyzet: mindegyikének tulajdonosa a néphumor szerint mesterségéből kifolyóan „vágott”. Az egyik háziúr sebész, a másik hentes, harmadik szabó és a negyedik bank, amely couponokat vág.* (Balla: Kávéforrás 51).

Suszterbazár A mai Párisi udvar helyén volt átjáróház-bazár. [Nagyon sok cipészüzlet volt benne.]

Százház A Keleti pályaudvar belső környéke. [A sok csúnya egyforma bérkaszárnya után, amelyeket a Thököly út építése alkalmával bontottak le.] *A vallás tekintetében két szekta dominál: az egyház és a százház* (Mosolygó történelem 153); *A Százházból nem ritkán ujságpapirba takart csecsemőket vittek a Fehér Kereszt-kórházba* (Exotikus pesti városrészek).

Szveti Tetemnéző a IX. kerületi Szvetnay utcában.

Tizenháromház Váci úti jellegzetes háztömb. [Tizenhárom egy tömbbe épített ház.]

Tót-ház A Rákóczi úti evangélikus templom és lakóház. [Tót nyelvű evangélikus gyülekezet után.]

virágsárda tréf Utcai virágárus bódé.

Zöldház Andrásy út 60. [Itt volt a nyilaskeresztes párt központja; a párt zöldszerű inge után + gúny. célzás a *zöldházikó* 'nyilvános utcai illemhely'-re.]

III. Szórakozó- és étkezőhelyek

Ennek a csoportnak majd minden szavában a fattyúnyelv alkotóinak humora csillan meg. Többen, kik előttünk az argóval foglalkoztak azt állítják, hogy humor dolgában a magyar fattyúnyelv meg sem közelítheti például a francia argót. Hogy ebben mennyire tévednek, elég egy-két pillantást vetni e csoportunk szavaira. A néphumor megneveztető alkotása a közismert *Anyák boltja* csecsemőkelengyét árusító üzlet után elnevezett *apák boltja* ‘italbolt’, vagy az automata büfék *böfögő* elnevezése, mely *népböfögő* alakban is ismert.

Másfajta humor nyilatkozik meg a *bableves* ‘hajnalban nyitó kocsmá’ elnevezésénél, mely a hajnali mulatozások másnapossága „ellen” felszolgált levesről kapta a nevét. Az ilyen kocsmát nevezték *bablevescsárdá*-nak, az utcán támolygó, hanyag ruhájú, még ki nem józanodott emberre pedig azt mondták, hogy a *bablevesből* jött. Az efféle kiskocsmá elnevezése volt még a *bumszti* is. Egy kisvendéglőt *Hullamosó*-nak hívták, ez az odajáró vendégek foglalkozása után kapta a nevét. A gúnyban önmagát sem kímélő megnyilatkozás adta a népbüfék *lócsárda* elnevezését: lekopott a szó elejéről az *ál(l)* szócska és lett *állócsárda* helyett *lócsárda*. Az elnevezést az is motiválta, hogy ezekben a népbüfékben nem lehetett leülni, hanem mint ahogy a ló is teszi, állva kellett enni. A *csárda* szót különben igen gyakran alkalmazza a fattyúnyelv étkezőhelyiségek elnevezésében, így például a tejszarnokot *tejcsárdá*-nak nevezi, a főváros által egyidőben fenntartott, Sipőc Jenő polgármester alapította városi étkezdét *Sipőc-csárdá*-nak és egy utcai nőktől is látogatott kocsmát *Neszepicsa-csárdá*-nak.

Már erőszakosabb alkotás az Asztória szálló és étterem *Ahsztória* és *Ajsztória* elnevezése, hol az első az oda való vágyakozást, a második az onnan való kiüldöztetést akarja szimbolizálni.

Eleink humorát csillogtatja meg a *Török Csacsi* elnevezés, melyet a múlt század közepén viruló Török Császár kávéházra alkalmaztak.

Éjjeli zenés, táncos, műsoros mulatóhelyeknek a macskával kapcsolatos elnevezése francia eredetű. Párizs szülte a különböző jelzőjű *Chat*-okat, itt nevezték el így a mulatókat. Ezek nyomán születtek meg a mi *Kék*, *Vörös*, *Tarka Macska* stb. éjjeli mulatóink, hol már nem a valódi macskákra kell gondolnunk, hanem annak fattyúnyelvi ‘nő, leány’ jelentésére.

Tulajdonosuk neve után elnevezett kocsmákkal is találkozunk, ilyenek például a régi híres Szikszay-féle vendéglő *Sziki* neve, vagy a *Csocsóbácsi* kocsmánév, a *Hercli*, a *Salcer*, mely két utóbbi kissé illetlen dolgok művelése nyomán kapta hírességét. Mint a *Sziki*, úgy született meg a Vampetits vendéglő *Vampi* neve.

A pincérek, főpincérek, vendégek, a fogyasztott ételek, italok nevei is mind-mind a régi pesti humort tükrözik. Legjellegzetesebbek a rövidítések, mint *fek* ‘feketekávé’, *kapó* ‘kávé pohárban’, *pikfek* ‘pikkoló fekete’, vagy az egyes vendégek jellemzésére alkotott szavak, mint *dáfrádmáher* ‘nem kívánatos vendég’, *felugráló*, aki egyre indul, de mégsem megy el, *néger*, aki csak feketét rendel, *sétáló* vendég, aki csak bemegy, átsétál és távozik, a *szandolin*, aki egymagában üldögél, vagy a *stikavendég*, aki inkognitóban szeret maradni.

A vendégekre jellegzetes étkezőhely elnevezések is a humor jegyében születtek meg, mint a Riviera kávéház *Ribiéra* vagy a Valéria kávéház *Kurvaléria* neve az utcai nők után, valamint az Orczy kávéház *Orci-templom* elnevezése a zsidótemplomból oda betérő izraeliták nyomán.

1. Vendéglátó helyek

Ahsztória tréf Astoria szálló és étterem. [*Ah!* vágyakozó sóhajtással ejtett szójáték, mert elegáns, drága szálló volt.]

apák boltja tréf Italbolt. [A csecsemőkelengyét árusító „Anyák boltja” név után, mert a férfiak, az apák ide jártak.]

bableves(csárda) Hajnalban nyitó kocsmá. [A reggel záró kocsmákból, mulatókból kiszorult korhelyek részére bablevest szolgáltak fel.] *Bablevesből jött*: Hanyagul öltözött, gyűrött vendég.

böfögő Automata büfé. [Szójáték a *büfé* + *böfög* szavakból.]

bumszti(keller) Kiskocsmá. [Bécsi ném. *Bumsti* ‘kiskocsmá’ + ném. *Keller* ‘pince’.]

büfke, büfi tréf Büfé.

Csocsóbácsi Kocsmá a Molnár utca és Borz utca sarkán 1920 körül. [A tulajdonos beceneve után.]

csodabár, csudabár tréf Szegényes kültelki vendéglő 1928 körül. [Herczeg Géza Budapesten játszott *Csodabár* című színdarabjának címéből.]

csúzlicédula tréf A főpincér adósainak jegyzéke. [Utalás a csúzligumi nyúlására, mert az ezen található névsor is egyre nyúlik.]

drótszórú Kültelki kocsmá.

éheзде 1. Olcsó külvárosi kifőzde. **2. tréf** Üzemi étkezde.

fájerpurs Kocsmái szolgálégény, aki a tüzet rakta. [Ném. *Feuerbursch* ‘ua.’.]

fiáker Egy pár virsli. [A virsli két kolbászkából áll, és a fiákert is két ló húzza + az a hiedelem, hogy a virslibe lóhúst is tesznek.]

gépkocsmá Automata büfé.

Gödör A volt kispesti Papp-féle halászcárdá. *Egy ratkóval piáltunk a Gödörbe, meglehetősen siker voltam már* (Simon: Itt az ősz...).

Gödör-vendéglő Régi ferencvárosi kocsmá.

Hercli A Király utca elején volt rosszhírű kávéház, kocsmá. [*Herzl* nevű tulajdonosa után.]

hercli Harmadrangú étkezde. *Menjen a herclibe!* (Neveletlenség esetén rendreutasítás).

Hét Tetű Volt tolvajkocsmá a Dob utca 40. számú házban. [Tréf. célzás a piszkos, tetves vendégekre.]

herlaufer Pincér. [Ném. *hierher* ‘ide’ + ném. *Laufer* ‘futó’, mert a pincér sokat fut ide-oda.]

Hullamosó Vendéglő a Gyulai Pál utca és Stáhly utca sarkán. [A Rókus kórházból odajártak a műtőszolgák.]

jakobröderer Külföldi palackban csalással felszolgált magyar pezsgő. [*Louis Roederer* ismert pezsgőmárka volt, ennek a palackjában szolgálták fel az ittas vendégeknek a magyar pezsgőt + *Jakob* a mulatóhely tulajdonosok többnyire ném. neve után.]

Kéthatos Tisza Kálmán téri garniszálló. [A harmadrangú, két hatossal megfizethető kéjnőkről.]

Kis Ric A Rákóczi úti Edison szálló. [Gúny. a legelőkelőbb budapesti szálló, a *Ritz* után, mert igen szerény szálló volt, leginkább kispénzű artistanők laktak itt.]

lócsárda *tréf* Italbolt, népbüfé. [< *állócsárda*, mert állva esznek benne, mint a lovak.]

Lukszustutaj A pesti Lánchídfőnél tutajra épült Kék Duna étterem. [A *Lukszustutaj* című szovjet film után + túl drága árai miatt.]

maharadzsa Hamisított ital pincérek által használt neve csaláskor.

makheci Zugkocsmá. [< *Makkhetes*.]

makkhetes Kiskocsmá. [A kocsmák gyakori „Makk Hetes” cégéről.]

népböfögő *tréf* Népbüfé [Szójáték a *büfé* + *böfög* szavakból.]

Neszepicsa-csárda A Rákóczi út és Szövetség utca sarkán volt reggelig nyitva tartó kocsmá 1928 előtt. [Obsz. célzás arra, hogy sok olcsó árú kéjné sürgölődött és ajánlkozott a kéteshírű vendégek között.]

óberlaufer Tolvajnyelven főpincér. [Ném. *Oberkellner* ‘főpincér’ + *laufer* ‘futó’, mert a pincér sokat szaladgál. Vö. *herlaufer*.]

Ördöghídja Régi tolvajkocsmá a Ferencvárosban. [Cégénév.]

Petropol *tréf* A Rákóczi úti Metropol szálló és étterem. [*Metropol* + *Petrográd* szójáték, mivel itt 1945-1947 között sok átutazó szovjet katona szórakozott és gyakori veszekedések voltak.]

pofa ser Egy pohár sör.

Sipőc-csárda Városházi étkezde. [*Sipőcz* Jenő főpolgármester neve után.]

sördorádó Söröző. [*sör* × *eldorádó*.]

Spigli A volt Erdélyi borozó vendéglő az Operaház mellett. [*Spiegel* nevű régi tulajdonosáról.]

spiszi(n), spizi(n), splizi *argó* Tolvajkocsmá.

Szauvirt A Király utcai Kék macskához címzett bormérés tulajdonosának, Emmerling Lajosnak a gúnyneve. [Közismert gorombaságai miatt: ném. *Sau* ‘disznó’ + ném. *Wirt* kocsmáros.]

Sziki A régi Kerepesi út (ma Rákóczi út) és Múzeumkörút sarkán volt Szikszay-féle vendéglő.

Tarka Macska Régi kocsmá a Király utcában [Cégére után.]

Török Csacsi Régi Török Császár kávéház a hajdani Rózsa téren, a mai Belvárosi templom környékén 1839-1898. [Szójáték a *csacsi* ‘császár’ - *csacsi* szó párral.]

Trieszti Nő A Városliget peremén az Erzsébet királynő úton nagy vendéglő volt kerthelyiséggel. [A Trieszti nőhöz volt a cégére.]

Vampi A volt városligeti Vampetics vendéglő az Állatkert területén.

Vas-kocsmá *gúny* A Népjóléti Minisztérium által fenntartott étkezőhely. [*Vass* József népjóléti miniszter neve után az 1920-as években.]

Vörös Macska Harmadrangú kocsmá a Király utcában. [Cégére után.]

Zalcer Régi rossz kávéház a Deák téri evangélikus templom mögött. [A tulajdonos, *Salzer* neve után.]

2. Kávéházak, cukrászdák

almavári-babári Kávéházi vendég, aki nem fogyaszt, csak a helyet foglalja. [*Alma* ‘semmi’ + a *senkiházi*-féle kifejezések analógiájára -vári + *bab* ‘kis értékű pénz’; valójában *almavári-babvári* lenne.]

Bátorka A Kálvin téren a régi Geist-házban 1915-ig, majd körülbelül 1925-ig a tér közepén állott Báthory kávéház. [Hüttner nevű, majd nevét Báthoryra magyarosító tulajdonosáról.]

bialóg tréf Kávéházi feketekávé.

brencsálinger, brencsáringer *argó* Fizető pincér, főpincér. [Argó *brennel* ‘fizet’ + ném. *Zahlnkellner* ‘fizető pincér’.]

Bucsinszki A Wesselényi utca és Nagykörút sarkán volt Bucsinszky kávéház, fezőrök találkozóhelye. [A kávé *Bucsinszky* Lajos neve után.]

bunyókávéház Rosszhírű, kültelki kávéház, ahol mindennaposak a verekedések.

Centri A volt Központi, más néven Centrál kávéház az Egyetem utcában.

csálinger, csániger, csáringer *argó* Fizetőpincér, főpincér. [Ld. *brencsálinger*.]

dáfrádmáher Nem kívánatos kávéházi vendég, aki nem fogyaszt, csak elfoglalja a helyet, néha kötekedő. [Ném. *Freudemacher* ‘örömsínáló’, itt gúny. ellentétes értelemben, mert éppen nem öröm a jelenléte.]

dá kommen dí kapucíner (Pincér mondás, ha kispénzű vendégek érkeznek). [Ném. *da kommen die Kapuziner* ‘itt jönnek a kapucinerek’; vö. *kapó* 2.]

fek(csi), feketusz Feketekávé.

félbarna Kávéházi, kávémérési világos tejeskávé.

felugrálós Kávéházi vendég, aki gyakran elindul kifelé, de mindig marad.

Fila Philadelphia kávéház az I. kerületi Krisztina téren, Szabó Dezső tanyája volt.

Fillinger A belvárosi volt Sebestyén téri híres kávéház 1855-1870 között (a Belvárosi templom környékén). [*Fillinger* egykori tulajdonos neve után.]

Hangli(csek) A pesti Vigadó előtt, a Vigadó téren a park közepén volt földszintes, teraszos kávéház 1945 előtt. [*Hangel* Mór kávé neve után.] *Ha eleget liláztat már a mamuskákat itt a korzón, jere be egy fagyira a Hangliba* (Karinthy-Szini-Tábori: Írói intimitások 10).

Helicai Az Andrássy út és Nagymező utca sarkán volt Helvetia nevű kávéház (1866-1920). [*Helvetia* × tulajdonosa neve: *Beliczay*.]

jampresszó Divatos léhűtők által látogatott eszpresszó. [*Jampec* × *eszpresszó*.]

Józsusz A volt Baross kávéház főpincérének beceneve. [*József* név latinus képzővel, eredeti neve Jordán József volt.]

kacérnő, kacsintnő *tréf* Kávéházi felírónő. [*Kacér*, *kacsint* + *kaszírnő*, mert közismerten kacérkodtak.]

kaf(f)a(na) Kávéház.

kafcsi 1. Kávé. **2.** Kávéház.

Kagál Fővárosi írók, művészek társasága a volt Hangli kávéházban. [Héb. *kahal* ‘összejövétel, társaság’.] *Istóczy Győző... a parlament nyílt ülésén kért oltalmat a zsidókkal szemben, akik őt „Khagál”-ba tették. (...) Cherem-et akart mondani, ami anathemát jelent, míg a Khagál: az írástudók gyülekezete. Ebből az alkalomból vette fel a Borsszem Jankó hétfő esti irodalmi összejövetele a „Kagál” (Khagál) nevet.* (Kner: Agyafurt alakjai 321-322).

Kapi Diákkávéház a IV. kerületi Kaplony utcában.

kapó 1. Feketekávé pohárban tejjel. [< *Kapuciner* + *kávé pohárban*]. **2.** Keveset fogyasztó, vékonypénzű kávéházi vendég. [Csak az olcsó *kapucinert* fogyasztja].

Karzat A New York kávéház félemeleti helyisége, ahol a Nyugat című irodalmi lap írói tartózkodtak.

Kövesi-vár Művészek asztaltársasága a New York kávéházban, akik évenként egyszer megajándékozták az elaggott színészeket. [Az asztaltársaságot alapító Kövesy Albert nevéből 1924 után.]

krahedli, kraherli Üdítő szénsavas ital a pesti kávéházakban. [A palack pukkasásáról a ném. *krach* indulatszó felhasználásával.]

Kurvaléria Valéria kávéház a József körút és Üllői út sarkán. [*Kurva* × *Valéria*, mert sok ledér nő járt ebbe a kávéházba.]

lóakadémia *gúny, tréf* Kávéházi lóversenyszakértők gyülekezete.

Mélyvíz A New York kávéház alulso helyisége, többnyire művészek tanyája. [Olyan volt, mint egy mély medence.]

Metor A volt Meteor kávéház.

Monpárnász A New York kávéház karzata, a művészek tanyája. [A párizsi Boulevard *Montparnasse*-ről, a művészkávéházak körútjáról.]

néger Kispénzű kávéházi vendég. [A néger bőre fekete, és a pénztelen ember is csak feketét (ti. feketekávét) fogyaszt.]

Nyolcas Zugkávéház az 1897-ben lebontott régi pesti városháza, a mai Erzsébet híd pesti hídfőjének környékén. [Nyolc krajcárért lehetett benne kávé kapni.]

Orci-templom A régi Orczy kávéház a Madách palota helyén az V. kerületi Károly körúton. [Közeli zsinagógából betérő vendégek kalapban ültek, mint a templomban.]

pikfek Kis adag feketekávé. [*Pikoló* + *feketekávé*.]

pikoló 1. Pincér tanuló, pincérfiú. **2.** Kis adag feketekávé. [Ol. *piccolo* ‘kicsi’.]

pinklicsáringer *argó* Pincér. [*Pinkli* ‘pincér’ + tolvajnyelven *csáringer* ‘fizető pincér’.]

pintyó *argó* Zugkávéház pincére. [Szójáték a pincér szó első tagjának megtartásával.]

Ribéria Riviera kávéház az Andrássy út elején. [Szójáték a *ribanc* ‘rosszhírű nő’ szóval.]

sétáló vendég Kávéházi vendég, aki csupán körülsétál a kávéházban, de nem ül le, hanem kimegy.

sodródás Kávéházban mások társaságához való csatlakozás az ingyen fogyasztás reményében.

Spolár Spolarich kávéház a József körúton.

stikavendég Olyan kávéházi vendég, aki inkognitóban van jelen, tehát nem szabad telefonhoz hívni, illetve le kell tagadni, ha keresik. [Argó *stikában* ‘titokban’.]

szandolin A kávéházban egyedül üldögélő vendég. [A *szandolin* nevű együlékes csónokról.]

Szibéria A New York kávéház erkélye 1914 előtt. [Az Oroszországból kitiltott vengerkák (magyar táncosnők) találkoztak ott.]

tejcsa, tejsárda, tejszi **1.** Tejsarnok, tejivó. **2.** Egyetemi falatozó.

Tejelde A központi tejsarnok által fenntartott, részben kávémérés jellegű étkezőhely.

varter Kávéházi vendég, aki azzal küldi el a pincért, hogy majd később rendel. [Ném. *Warten* ‘vár’, ti. még vár a rendeléssel.]

Zrínyi A régi hírhedt Zrínyi kávéház a Rákóczi út és Kossuth Lajos utca sarkán lévő mai Astoria szálló helyén 1870 előtt.

Zrínyi kirohanása Az az esemény, amikor a hírhedt Zrínyi kávéházból a kártyán vesztés kiszaladt a házban működő zálogházba pénzért.

3. Mulatók, mozik, színházak

Alpesi Az *Alpesi Falu* nevű műsoros vacsorázóhely a volt városligeti Angol Parkban.

Anglicsek Városligeti Angol Park nevű mutatványospark.

Barokaldi, Báró Káldi A városligeti volt kiscirkusz. [*Barocaldi* volt cirkusztulajdonos neve után, aki 1868-ban jött Budapestre, és 1914-ben halt meg.]

Báró Káldi Opera A budapesti Állami Operaház. [*Káldy* Gyula operaházi igazgató (1836-1901) és *báró* Nopcsa Elek (1848-1918, 1896-ban intendáns) nevéből létrejött szójáték az ott előadott saját szerzeményű gyenge színvonalú operák miatt + gúny. célzás arra, hogy darabjával cirkuszi színvonalra süllyedt az ország első dalszínháza, vö. *Barokaldi*.]

Blau Kac Kék Macska mulató, a Király utcában. [Ném. *Blaue Katz* ‘kék macska’.]

Bródi-teáter A volt óbudai színház. [*Bródy* Miksa színiigazgató (1875-1923) neve után + ném. *Theater* ‘színház’.]

Buzalka, Buzelka Harmadrangú tánciskola a Nagymező utcában. [*Buzalka* János nevű kávé, első tulajdonosa nevéből.]

Büdösmarti tréf A volt Vörösmarty mozi. [Régi mozi, ahol a rossz szellőztetés miatt mindig rossz volt a levegő, tehát bűdös × *Vörösmarty*.]

büfédáma, büféhölgy Mulatókban és azok környékén lebzselő nem hivatásos táncosnő, kéjné vagy a mulató alkalmazottja.

cupringerlokál Harmadrangú szórakozóhely, ahol cselédlányok szórakoznak. [*Cupringer* ‘cselédszerző’ + *lokál* ‘szórakozóhely’.]

csöngetős mozi Harmadrangú mozi 1935 előtt. [Régen a filmdarabok 10-12 felvonásra tagozódtak, és vetítéskor minden felvonás után szünetet tartottak; a zugmozikban a gyakori szüneteket előzetesen csengővel jelezték, hogy a hirtelen kivilágítás ne hozza kellemetlen helyzetbe az összebújt szerelmespárokat.]

Fővicsek A volt Fővárosi Orfeum a mai Fővárosi Operett Színház épületében a Nagymező utcában 1884-1923. között.

Garibaldi, Garibaldi A városligeti kiscirkusz. [*Barocaldi* neve helyett a hasonló hangzású olasz szabadsághős nevéből.]

hakni 1. Titkos, záróra utáni mulatóhely. **2.** Katonák részére tiltott kocsmá. [Tolvajnyelven *hakli* ‘görbe dolog, szabálytalanság’ (< jid. *hákl* ‘minden’).]

Heli A volt Helios mozi a Baross utca és József körútsarkán.

Hököm színház Volt városligeti színház. [1890-ben adták a *Hököm Matyi* című színművet, innen kapta nevét.]

Jardindöpal, Jordánkert, Zsardendöpal, Zsardinkert tréf Az 1910-ben épült Jardin de Paris nevű mulatóhely a Városliget peremén, a Hermina úton. [Szójáték, melyben a *Paris* helyett a tolvajnyelvi *pali* ‘becsapható áldozat, aki fizet’ szerepel, mert ez a mulató drága hely volt, ahol a vidékieket és részégeket alaposan megfizették; illetve szójáték a magyar kiejtés szerint olvasva hasonló hangzású fr. *jardin* szóval és a m. *Jordán* névvel.]

kabicsek Kabaré.

kecskeméti páholy tréf A Nemzeti Színház karzatának legrosszabb ülőhelyei. [A karzat középső üléseiről nem lehetett jól látni a lelógó nagy csillár miatt, ezért az odakerült pesti diákok a karzat jobb helyére került vidékieket átültették ide mondván, hogy az a kecskeméti helye.]

Kisvigadó Harmadrangú táncos mulatóhely a Nagyuvaros utcában 1900 körül.

köteles tánc Tánc a városligeti „Trieszti Nő” kerthelyiséges vendéglőben. [A tánc befejeztével kötéllel körülfojták a táncosokat, akik pár fillér zenepénz kifizetése ellenében távozhattak.]

kukucsnező A városligeti Barokaldi cirkusz nézőtéren kívül álló, kintről kukucskáló nézője.

Müsi A városligeti Műszinkör színház.

Nagyendre Nagy Endre (1877-1938) kabaréja.

Orfanyú, Orficsek tréf Fővárosi Orfeum.

Ős Ősbudavára nevű szórakozó park a Városliget területén 1896-tól.

óvoda A városligeti jégpályán a kezdők részére elkülönített rész.

palizab Mulatóhelyen felszolgált sós pörkölt mandula. [Tolvajnyelven *pali* ‘becsapható áldozat’ + *zab* ‘lóeledel’; a mulatóhelyeken ugyanis méregdrága sós mandulát tettek a vendég elé egy tányéron, és ha csak egy szemet is vett belőle, az egész tányért megfizették vele.]

Rézkigyó Hírhedt rulettbarlang a Csengery utcában. [Bod Elek tulajdonos gúnyneve.]

súgópincér Mulatóhelyen az a pincér, aki a szórakoztatónőket összehozza a szórakozni vágyó férfi vendégekkel. [A kiszemelt vendégnek megsúgta, hogy van itt egy csinos nő, aki éppen ráér.]

szárazpáholy A mulatóhelyen alkalmazott szórakoztatónők várakozó helye. [Azért száraz, mert itt még nincs vendég, aki fizessen, tehát ital nélkül várakoznak.]

szepicsek Elkülöníthető szoba a mulatóban, szeparé.

vatta A színházi nézőterre terelt ingyenjegyes közönség, melynek feladata a lelkes tapsolás. [Mint a ruhavállat vagy kárpitozott bútort, itt is „vattával” tömik be a réseket, gödröket.] ...*a még műsoron lévő darab utolsó jubileumi is már állandó „vattával”, az ingyenjegyesek légiójával érődtek el* (Sági: Titkok könyve 180). *Elbúvik a vattában*: A színházi nézőtéren észrevétlenül meghúzza magát.

Vurs(t)li A Városligetnek a kiscirkusz és a Feszty-körkép körüli mutatványos bódékkal teli része. [A bécsi Prater nevű mutatványos parkban volt *Wursteltheater* nevű bábjáték nevéből, melyben egy *Hanswurst* nevű bábfigura volta főszereplő.]

zgó Mozi. [A *mozgó* szó rövidítése az utolsó tag megtartásával.]

Zsardendöpal, Zsardinkert => Jardindöpal.

4. Nyilvánosházak

apotéke Bordélyház. [Ném. tolvajnyelvben *Apotheke* ‘bordélyház’.]

a sajtó öreganyja Egy Ó utcai ismert bordélyház tulajdonosnője, Jolán. [Ezt a házat írók és újságírók látogatták, így ő minden újságírót személyesen jól ismert.]

Bástya-utca Bordélyház a Bástya utcában.

Kakaso ház Ó utcai ismert bordélyház. [*Kakaskodik* ‘fiatal ember udvarol’.]

Kollégium Jolánja A Bástya utcai bordélyház egyik közismert, kövér kéjnője. [Egyetemi hallgatók jártak oda és az intézményt tréfásan kollégiumnak nevezték.]

Konti Conti utca, illetve az itt található bordélyházak.

Kupolda-utca A II. kerületi Ápolda (ma Fiáth János) utcai híres bordélyház. [Szójáték az Ápolda utcanévvvel és a tolvajnyelvi *kupolda* ‘bordélyház’ szóval.]

Luftrézi Régi ismert bordélyház az Ó utcában 1880 körül. [*Luft Rézi* fővárosi orfeumcsillag, majd később Thaisz rendőrfőkapitány felesége volt a bordélyház bérlőnője.]

Mezonfrida A Magyar utcai híres és előkelőnek tartott bordélyház. [Fr. *maison* ‘ház, cég’ + a tulajdonosnő *Frida* neve.]

mezonfrida Előkelő, drága bordélyház.

műintézet Bordélyház.

IV. Egészségügyi intézmények

Ebben a csoportunkban Budapest egészségügyi intézményeire vethetünk egy pillantást, hogyan is fest ez a fattyúnyelvben. Ami feltűnik, az igen érdekes következtetésekre nyújthat támogatást.

Először: Ennek a csoportnak a szavai bizonyítják, hogy a fattyúnyelv elsősorban a társadalom egyik alsó, mondhatnánk legalsó rétegének volt a nyelve.

Másodszor: Budapest vezetői a múltban nemigen törték magukat, hogy a népegészségügyre nagyobb súlyt fektessenek.

Első állításunkat bizonyítani tudjuk azzal, hogy például ha fürdőkről hallunk, akkor csak a nép fürdőivel találkozunk szavaink közt, így sokszor említődik a Dagály fürdő, mely *Aranylavór*, *Dagály*, *Dagálysztrít*, *Nyomorabbázia* stb. neveken szerepel. Már kevesebbszer hallunk jobb fürdőkről, és ezekről is csak akkor, ha például sporttal kapcsolatosak, így találkozunk a Császár fürdő *Csaszi* elnevezésével, de ezzel azután meg is szűnik a róluk való megemlékezés. Megemlíthetjük még a Gellért-fürdő *Újházileves* elnevezését, de ez már újabbkeletű, azoknak az időknek emléke, mikor a nép birtokába vette ezt a fürdőt.

Ha gyógyintézetéről, kórházról, menhelyről van szó, akkor is csak olyanok említésével találkozunk, melyek a nép alsó rétegéhez állottak közel, vagy olyanokkal, melyek alsóbbrendű gondolkodás humorát tükrözik. Feltűnő sok szavunk akad az elmeorvosintézetekre, a *Frim*, *Lipi*, *diliház* stb. szavak változtatják egymást.

A bolondság témakörével való foglalkozást nagyon kedvelik a fattyúnyelv szavainak alkotói, de még inkább serkentőek az olyan témák, melyekben alsóbbrendű érzelmeiket, az obszcénhez, a trágárhoz való „szeretetteljes” közeledésüket fedezhetjük fel. Ilyenek például a nyilvános illemhelyekre vonatkozó szavak, melyeknek egy egész fejezetet kellett adnunk. Jellemző ezekre, hogy minden trágárságuk mellett is humorosak, néha igen jellemzőek, így még az a kétely is felmerülhet, hogy valóban a legalsóbb társadalmi réteg alkotásai-e ezek, vagy inkább képzetesebb elmék szüleményei. A *kakatomba*, *szarándok*, *kakmadám* az utóbbira enged következtetni.

Rátérve második állításunk bizonyítására: Láthatjuk, hogy csak igen kevés közegészségügyi intézményt gúnyoltak ki, kevésről tesznek említést. Miért? Mert ezek az intézmények nem a nép számára voltak, a nép egészségével, tisztaságával, betegségével vajmi keveset törődtek. Mivel az ezekre az intézményekre vonatkozó szavak a külvárosok lakóinak nyelvében születtek, és a beszélő csak arról alkothat szavakat, amiről fogalma van, nem keletkezhetek szavak az előkelő szállókról, melyet csak messziről és kívülről ismertek, sem a pompás fürdőkről vagy a szanatóriumokról, ahová nem mehettek be, hanem csak a menhelyekről, a népfürdőkről és az elmeorvosintézetekről, ahová esetleg bekerültek.

Egy társadalomtudósnak még egy ilyen fattyúszavakból összeállított szótár is segítségére lehet tudománya és állításai egyes tételeinek bizonyítására. Azt gondoljuk, ilyen megvilágításban is hasznos volna foglalkozni szavainkkal.

1. Fürdők, strandok

Aranylavór, Dagály(sztrít) A Dagály utcai Szabadság strandfürdő.

Császár, Csaszi A budai Császár fürdő sportuszodája.

Fesztetics-bád Az Andrássy út 6. szám alatti hajdani Neptun kádfürdő 1870 körül. [A gróf Festetich család volt a telek és ház tulajdonosa.]

Nyomorabbázia tréf A Dagály utcai strandfürdő, => *Aranylavór*. [A szegény nép fürdőhelye volt, s egyúttal célzás arra, hogy régen a gazdagok az Adria-parti Abbáziába jártak üdülni.]

Pala Palatinus strandfürdő a Margitszigeten.

Újházileves tréf Gellért hullámfürdő. [Mint a híres Újházy tyúklevésben, ebben a „lében” is sok *tyúk*, azaz ‘(ledér) nő’ úszkált.]

2. Gyógyintézetek

Alföldi hotel Az Alföldi utcai menhely.

Angyalföld(i szeretetház) Az angyalföldi ismert elmeorvosintézet.

angyalföldi Elmeorvosintézet ápolója, bolond.

dilibájesz, diliház, dilihauz argó Bolondház. [Cig. eredetű tolvajnyelvi *dili* ‘bolondság’, *dilinós* ‘bolond’ + tolvajnyelvi *bájesz* ‘ház’, ném. *Haus* ‘ua.’.]

Frim Magán elmeorvosintézet Budán. [Dr. Frimm nevű tulajdonosa után.]

Lipi, Lipót, Mezeilipót tréf Lipótmezei állami elmeorvosintézet. *Lipire juttat*: Megbolondít.

3. Nyilvános illemhelyek

börgugyolda tréf Vizele [bőr ? ‘fityma’ + tréf. torzított *hugyolda* ‘vizele’.]

kakatomba Földalatti nyilvános illemhely. [A föld alatt van, mint a *kakatomba* volt, szójáték a *kata* - *kaka* hasonlóságú szóval.]

kakmadám, kakmámi Nyilvános illemhely felügyelője.

kakoár Nyilvános illemhely. [A fr. *pissoir* (ejtése: pizsoár) ‘vizele’ analógiájára, de a *kakál*, *kaka* szóból képezve.]

kani Vizelefolyó, utcai kanális.

kulcsárnó tréf Nyilvános illemhely felügyelője. [Mint a régi kulcsárnó, ő is kulccsal jár és nyitogatja fülkéket.]

lászló-féle szabadalom Nyilvános utcai vizele. [Az olajjal szagtalanított vizelekben közismert volt a „László-féle szabadalom” feliratú zománc tábla.]

szarándok tréf Utcai nyilvános illemhely látogatója. *Mennek a szarándokok a kakatombába* ‘a földalatti illemhelyre mennek szükségletre’.

szürkevillamos Nyilvános utcai illemhely. [Színéről és villamosforma alakjáról. 1910 előtt még szürkére mázolták.]

zöldházikó Utcai nyilvános illemhely. [Zöld színe és alakja után.]

zöldvillamos tréf Utcai nyilvános illemhely.

V. Közlekedés

Egész várostörténelem tárul elénk. Szemléltetőbben kapjuk Budapest közlekedésének fejlődését, mintha szakmunkát olvasnánk. Száz évre tekinthetünk vissza úgyszólván közlekedésünk bölcsőjéig. Elvonulnak előttünk a lófogató bérkocsik és fuvaroskocsik, az ugyancsak lófogató *tremvé*-n át az első villamosig. Találkozunk, mint nagy újítással, a gumikerekű bérkocsikkal és annak gavallérjaival, amint a *Stefánia*-n végighajtatnak, de itt vannak a szegényebb néposztály kedvelt utasszállító járművei, az omnibuszok is, Pest régi kedves emlékei. Azután eltűnnek ezek a régi lóvontatta *cálg*-ok, és a villanyos jön helyükbe, bár ezek egyeduralmát később még újabb járművek kezdték kitörni. És most már olvashatunk bérautókról, autóbuszokról és az ezeken való - legtöbbször szabálytalan - közlekedésről alkotott szavakat.

De nemcsak a közúti közlekedés vonul el szemeink előtt, hanem a sikló, a fogaskerekű, a HÉV, a MÁV vonatai és az újabbkori trolibuszok, hogy a sor végére érve megismerkedjünk a légi közlekedésre vonatkozó fattyúszavakkal is.

Nézzük a régieket egy kicsit. Mennyi kedves emlék, mennyi romantika egy-egy *Stefánia* úti *porcelánfuvar*-ban, milyen előkelő dolog volt *gumirádlerezni* vagy *stefániázni*. És milyen megvetett, szükségszerűség volt a *konflis*, és mennyi megvetés van ennek a járműnek *börgő* nevében.

A sokszor megénekelt omnibusz *omli*, *omlibusz*, *omnicsek* alakban jelenik meg előttünk, hogy a szellemes *lófejű* elnevezést ne is említsük.

Emlékeinkben kotorászva, milyen kedvesen hangzik ma már az akkoriban gúnyszámba menő Propeller „kapitány” fontoskodóan elhangzott „*elere*” kiáltása. Szegény kapitány, bizony csak *vízi fiákeres* volt, vagy legjobb esetben *hajószeredes*, ki a maga szemétdombján, pardon *propiján*, *propicsek*-én mégis csak nagy úr volt.

Közúti közlekedésünk villamosítása egyszeriben eltörölte ezt a régi kedves pesti kedélyességet, és egy tülekedő, egymást taposó nagyvárosi közönséget termelt ki, kinek nem annyira humora, mint inkább mindent megszóló kritikája csendül ki szavainkból. Még a lelegején becézi a villamost, mikor *vili*-nek, *vilcsi*-nek, *vilusz*-nak, *vilgá*-nak *vlanyi*-nak stb. nevezi, de később már csak a villamosokon való közlekedésre és ennek vezető személyzetére fordul figyelme. No meg a diákság szabálytalan közlekedésére. Így kalauzból *kalahiúz* lesz, mert hiúz szemekkel ügyel rá, hogy ki váltott jegyet és ki nem, a kalauznő pedig ugyanezen meggondolás alapján *kalóz néni* lesz. A sínigazgató gyerek *váltóigazgató*-vá lép elő, míg a vezető *vezér*-ré. Ha akad is humor ezekben az elnevezésekben, de kedély, az nem.

A humor talán még egyszer bukkan fel, ha a légi közlekedés repülőgép szavát nézzük, és a *légi biká*-val találkozunk. De ez sem új, hiszen a századeleji Siófokra igyekvő szombat délutáni utasok, a férjek vonatának neve volt *bikavonat*. Ezt húzták rá azután a Siófokra szálló repülőgépre, és elkeresztelték *légi biká*-nak.

De ne emlékezzünk és ne sopánkodjunk, hanem vegyük sorra szavainkat úgy, amint vannak, amint elénk tárulnak, így is megismerhetjük közlekedésünk történetét.

1. Lófogatú járművek

börgő Egyfogatú bérkocsi. [A *bőrülés*, *bőrrnyő* + *zörgő*, mert a vasalt kerekek zörögtek a kockaköveken.]

cajgli Kétfogatú bérkocsi. [Bécsi ném. *Zeug* ‘ua.’.]

fikus tréf Kétfogatú bérkocsi hajtója, fiákeres.

gumirádli(s), gumitalpú Kétfogatú gumikerekű bérkocsi. [Ném. *Gummiradler* ‘gumikerekű bérkocsi’.] *Itt a konflis, gumirádlis, Szökjünk ez most aktuális* (Dal a Smólen Tóni című operettből).

gumirádlizik Kétfogatú bérkocsin kocsikázik, utazik.

hullafiáker Az egyetemi bonctani intézet hullaszállító-kocsija.

iroda Lófogatú teherkocsi ülése alatti és mögötti rész. [Hurcolkodáskor a fuvarosok a szemétre került zománc és más feliratú táblákat, mint „Iroda”, „Tilos a bemenet”, „Igazgató” stb. összeszedik, és oldalt a bakra szögezik. Innen az elnevezés. Általában ide dugták el a szállított holmiból ellopott dolgokat.]

kalodont Omnibuszkocsi. [A kocsik oldalára festett feltűnő nagyméretű *Kalodont* fogkrém-reklámból.]

kettősjassz argó Kétfogatú teherkocsi. [Tolvajnyelven *jász* ‘kocsi’.]

konfertáblis, komfortáblis 1. Egyfogatú bérkocsi. **2.** Egyfogatú bérkocsi hajtója. [Ném.-fr. *confortable* ‘egyfogatú bérkocsi’.]

konfortábli, konflis Egyfogatú bérkocsi. [A *konflis* a *konfortáblis*-ből rövidült.]

(konflis)stand Lófogatú bérkocsik kijelölt helye az utcasarkokon.

lófejű 1. Omnibusz. **2.** Lóvasút. [Ti. ló húzta].

lófejű gőzös Lóvasút.

omli(busz), omnicsek, ónibuc tréf Omnibusz.

porcelánfuvar A bérkocsi céltalan bolyongása szerelmespár szolgálatára. [Vö. bécsi ném. *Porzellanfuhr* ‘ua.’, mert olyan lassan, lépésben hajtott, mintha törékeny árut, porcelánt szállított volna.] *Olvasó, ha a Stefánia-ut külső részén... egy konflist (látsz)... emelj kalapot, mert ebben a lefüggönyözött konflisban Afroditének áldoznak, - porcellán-fuvar képében* (Tábori-Székely: *Erkölcstelen* Budapest 47).

stand => konflisstand.

stefániázik A városligeti Stefánia úti kocsikorzón kocsikázik.

tauszki Bútorszállító kocsi. [*Tauszki* Miksa szállító cége helyezte üzembe először ezt a kocsifaját.]

2. Motorhajtású járművek

bajzli, bárzli, batár, bázslí Villamos. ...*egyszer este a bázslin (villamoson) zónáztam (ingyen utaztam)* (Detektiv 3/25: 8). [A *batár* kivételével ném. tolvajnyelvi eredetű szóból származó alakváltozatok.]

bikavonat A balatoni üdülőhelyekre a fővárosból indított hétvégi vonat. [A Balaton mellett üdülő feleségükhöz utaztak ezzel a férjek.]

bur(vasút) A Rákospalotára közlekedő villamos. [Budapest-Újpest-Rákospalota eredetileg önálló villamostársaság nevének kezdőbetűi: B. U. R.]

cingaj, csili, csinga(j) Villamos. [A villamos csengőjének hangját utánzó szavak.]

csingajbárzli *argó* Villamoskocsi.

csütülő Villamosütköző. [*Csatoló* + *csücsülő*: szójáték, ugyanis az utcagyerekek ezen ülve utaztak.]

delej Villamos. [Régi *delejesség* ‘villamosság’ szóból.]

duli Autóbusz.

dzsunki Villamos. [*Dzsunka* ‘folyami dereglye, amelyen sokgyermekes családok laknak’: a villamoson is fűtőkben lógnak az emberek.]

elere A pesti és budai part között a Dunán közlekedő csavargózós kapitánya. [A régi német nyelvű személyzet svábosan ejtette az előírt „*Előre!*” indító vezényszót.]

feketefuvar Gépkocsivezető által saját zsebére végzett illegális kocsiztatás, szállítás. [*Feketén* ‘illegálisan, titokban’].

fogas Fogaskerekű vasút a Városmajortól a Széchenyi-hegyre.

füttös Indító villamoskalauz. [A megállóban füttyszóval indít.]

hajó Villamos. [Az új villamoskocsi öblös, hosszúkás, áramvonalas alakja után.]

hajószredes, vízi fiákeres *tréf* Dunai csavargózós kapitánya.

héblizik Villamos, vagy autóbusz vezetője lassan hajt, hogy a kalauz minden utassal megváltathassa a jegyet. [Ném. *heben* ‘emel’, mert fölemeli, fölveszi az utasokat.] ...*a vezetője az ő* [ti. a kalauznő] *szép szeméért „héblizik” (lassan, óvatosan indul, minden utast felszed, hogy a kalauz több jegyet adhasson el)* (Esti Budapest 4/109 (1955. május 11.): 2).

igazgató => váltóigazgató úr.

kalahiúz, kalóz, klajzi, klauzi *tréf* Kalauz.

kalóz néni Kalauznő.

kisrolman Villamos. [A tolvajnyelvi *rolman* ‘vasút’ szóból, mert kisebb annál.]

lanyi, lanyó Villamos. [< *Villanyos.*] *Lógok az élet nagy lanyiján, nincsen kajám és nincsen piám.*

légibika *tréf* Hétvégi légijárat a fővárosból a balatonvidéki üdülőhelyekre. [A *bikavonat* mintájára.]

lépcsóház *tréf* A villamos lépcsője.

lőki A villamos ütközője, lökhárítója.

lyukasztó *tréf* Villamoskalauz.

madzagvasút 1. Helyiérdekű vasút. **2.** Villamosvasút. [Keskenyebb a vágánya, mint a vasúté.]

makszizás A kalauz családja a kültelki hosszú autóbuszjáratokon, amikor a pénzt elveszi, de az utasnak nem ad jegyet.

monog Villamos.

panni *tréf* Villamoskalauznő.

prolibusz *tréf* Trolibusz.

propí(csek) *tréf* Dunai csavargózós (budapesti helyijárat). [< *propeller*.]

sárga vasút Villamos. [Régen a pesti oldalon közlekedő villamosok sárga színűek voltak, mert külön társaság kezelésében voltak.]

stég *argó* A villamos járdaszigete.

stuka Négytengelyes, gyorsjáratú, egy kocsiból álló, csukott villamoskocsi 1940 után. [A fékezéskor olyanféle hangot ad, mint a ném. zuhanóbombázó repülőgépek a második világháborúban + nagy gyorsaságuk.]

szlanyi Villamos. [< *lanyi*.]

szlanyizik 1. Villamoson utazik. **2.** Lépcsőn, ütközőn utazik, hogy ne kelljen jegyet venni.

trolí Trolibusz ma már általános alakja.

tuja 1. Villamos. **2.** A villamos ütközője. [Szójátéka villamos hátulján lévő ütköző miatt: *hátulja* > *tulja* > *tuja*.]

tujázik, tujózik A villamos ütközőjén, a kocsi hátulján utazik.

tülköl A villamos csenget. [A régi postakocsi tülkölésének emléke.]

(váltó)igazgató (úr) *tréf* A villamos váltóját kezelő, igazgató váltófiú. [Tréf. előkelősítés és szójáték.]

vezér *tréf* Villamosvezető.

vilcsi, vilusz, villámos, villinger, vilga, vili, vilicsek, vlanyi, zlanyi, zlónya, zóna Villamos.

zónázik Villamoson jegy nélkül utazik.

zónya, zotyó Gépkocsi. [< *zötyög*.]

zotyóbusz *tréf* Autóbusz.

zsigá Kispesti autóbusz.

zsuga Villamos-, autóbusz- vagy trolibuszjegy. [<= Tolvajnyelvi *zsuga* 'kártya, igazolvány'.]

VI. Rendőrség, bíróság, börtön

Szótárunknak egy tekintélyes csoportjához érkeztünk el. A rendőrséghez és mindenhez, ami ezzel kapcsolatos. Hogy ez a csoport szavakban igen tekintélyes, az nem csoda, hiszen szavaink alkotóinak egyik legfőbb gondjáról van szó. Az alvilág élete négy főmotívum, a táplálkozás, a szerelem, a pénz és a bűn körül forog. Ezúttal a bűnnel és ennek büntetőivel, a rendőrséggel, a bírósággal és a börtönökkel foglalkozunk.

A rendőr mindig szálla volt a bűnözők szemében, gyűlölték és félték tőle. Akkor, amikor a városi rendőrök még lőfegyverrel, vagy mondjuk inkább mordállyal voltak felszerelve *durrancs* volt a nevük, a német világgal megjelent a *konstábler*, majd abban az időben, mikor a rendőrség nem állott hivatásának magaslatán (a Taisz-korszakban) *mihaszna-andrás* lett a nevük, majd ez váltakozott *andrás-sá*, *andris-sá*, *andrás úr-rá*, *mihaszná-vá*. A millennium évében megjelenik, igaz, hogy csak mint a jövő elképzelése a *mihaszna-andrea*, és ezt követi a nagyobb gúny kedvéért a *hasznos-andor*.

A kilencvenes évek Pestjének rendőre egy pléhszámot viselt a nyakában, majd ez a szám lekerült az övre, s így lesz a rendőr neve *pléhhasú*. Ennek a kornak rendőre a *pléhhuszár* és a *rudnaihuszár* is, mely utóbbiról tudnunk kell, hogy nevét Rudnay rendőrfőkapitányról kapta. A későbbi kor rendőre a *zsaru*, *zsé*, *zsekás* nevekre hallgat, azaz dehogy is hallgat, bosszankodik. Tolvajok körében a *hé* és *sajt* elnevezés járja. Ez utóbbi magyarázata, hogy ahol a rendőr megjelenik, ott a bűnözőknek valami bűzlik. A női rendőrök is kaptak nevet, *biztoskák*-nak nevezik őket, mely elnevezésben egy kis lenézés is van a női nemmel szemben.

A detektíveknél is végig követhetjük fejlődési fokaikat egészen attól a kortól, mikor titkos rendőrökként működve mindenki felismerte őket jellegzetes bajszuokról, nagy bunkós botjaikról és hatalmas, vállas alakjukról. El is nevezték őket e tulajdonságaik után *bajuszos*-nak, *botos*-nak, *hekusbotos*-nak. Volt még a detektív neve *kiberer* vagy *kibi* a tolvajok körében, s hogy foglalkozásuk fő jellemvonása is szembetűnjék, nyomozásaik, „szaglászásuk” miatt a *vizsla*, *kopó*, *kutya* neveket kapták.

A közlekedési rendőr már az újabb kor szülötte. Ezt a munkát legtöbbször női rendőrök látták el, kiknek szintén megszületett gúnynevük, a *lonci*, *loncika* a *hekuslonci*-ből rövidülve. A közlekedési rendőrtorony neve, ha nő ült benne, *majomketrec* lett, míg ha férfi - egy kis erotikus színezettel -, *két tojás pohárban*. Jellemző a pesti utca humorára, hogy a magasabb helyeken elhelyezkedő és utasításait megafonba mondó közlekedési rendőrt *müezzin*-nek keresztelte.

A későbbi időszak modern rendőre már kerékpárra, sőt motorkerékpárra ült, és neve *gumi-zsaru*, illetve *fejvadász*, mielőtt azonban így vadászta volna a száguldó autókat, bizony csak lovon járt. Ezt a lovon ülő rendőrt elnevezték *emeletesparaszt*-nak, ami igen jellemző név volt udvarias fellépését illetően.

De nemcsak rendőrökről szól gyűjtésünk, hanem mindenről, ami a rendőrrel és a rendőrséggel összefüggésben van. Hogy csak egy jellemzőt említsünk, itt van a rabszállító alkalmatosság, a *káposztáskocsi*, gépjárművé válása után *rabomobil*.

Külön tanulmányt lehetne írni a rendőrség történetéről, soron követve személyzetének, intézményeinek fattyúnyelvi elnevezéseit, egyelőre azonban elégedjünk meg az alábbi kis mutatvánnyal.

1. Detektívek, rendőrök

andrás (úr), andris Rendőr.

bajuszos Detektív. [A régi detektívek nagy, bozontos bajuszt viseltek.]

bérenc Rendőr.

biztoskák *tréf* (csak többes számban) Rendőrnök. [A régi *biztos úr* megszólítás mintájára: *biztos* + *ká* ‘prostituált’.]

biztos úr Rendőr régi megszólítása. [A régi *rendőrbiztos* kifejezés maradványa.]

botos(hekus) Detektív. [Rendszerint jellegzetes vastag bottal jártak a régi detektívek.]

bőregér Motoros rendőr 1930 után. [Az újonnan bevezetett bőrruhájuk után.]

buktató Detektív. [Tolvajnyelven *lebuktat* ‘elfog, rendőrkezre juttat’.]

búvár Vízirendőr. [A dunai rendfenntartók állandóan a vízen működnek, mint a búvárok.]

cvifl *argó* Detektív.

dorong Rendőr.

drazsé Rendőr. [Szójáték a *zsé* ‘rendőr’ szóval.]

duhaj Rendőr. [A *hajdú* ‘rendfenntartó’ szóval képzett szótagcsere.]

durrancs Rendőr. [Vagy a lövésre utaló *durrant* után, vagy pedig a tolvajnyelvi *durrant* ‘lop’ alapján, miután a rendőr a tolvajt üldözi.]

dzsé Rendőr. [*< zsé, drazsé.*]

dzsekás Rendőr. [*< dzsé, talán a hékás szó analógiájára.*]

emeletes paraszt, emeleteszaru Lovasrendőr.

fakabátos Rendőr. [A középületek, követségek közelében felállított őrbódéről.]

fejes Detektív. *A multkori bukásom alkalmával a fejes szlihácsra akart vinni* ‘vallomást akart kicsikarni’ (Berkes: A tolvaj élet ismertetése 161).

fejvadász Motorkerékpáros forgalmi rendőr, aki az utcán cirkálva lesi a szabálytalanul hajtó gépkocsikat.

feketelábú Próbaidős rendőrlegény. [Fekete szalonnadrágjáról.]

főfejes, főhekus Detektívfőnök, vezető rendőrtisztviselő.

gumizsar Kerékpáros rendőr.

hadács Rendőrségi besúgó. [Ném. *Hadatsch* ‘rendőr’.]

hajmán Rendőr. [*< ? ném. Hai! Mann!* ‘hé, ember!’]

hasznos-andor *gúny* Rendőr. [*< mihaszna-andrás.*]

hé 1. Rendőr. **2.** Detektív. [Jid. *hä* ‘rendőrség’.]

hécenker Rendőrtiszt.

hek Rendőr.

hekus 1. Detektív. **2.** Rendőr.

hekusbotos Detektív.

Hekus Dönci Rendőrgyilkos bűnöző, aki megszökött a Markó utcai börtönből.

hekusdönci Elvetemült bűnöző.

hekuslonci Női rendőr. [A Pesti Posta c. vicclap állandó figurája volt az utcán posztoló csinos rendőrnő, *Hekus Lonci* néven.]

hesz, hös Rendőr.

káhé Közlekedési rendőr. [„K” jelzése után.]

kanász Rendőr. [Gúny. a *paraszt, andrás* analógiájára; célzás származására, modorára, beszédére és durva föllépésére.]

kék Rendőr 1880 körül. [A rendőrök egyenruhájának kék színe után.]

kékmadár Rendőr 1948 körül. [A rendőrség új kék színű egyenruhája + *jómadár*.]

kész, kéz Rendőr.

két tojás pohárban tréf A forgalmasabb útkereszteződésekben üvegborítású tornyocskában ülő közlekedési rendőr. [Célzás arra, hogy a rendőr férfi.]

kiberer, kibi, kimájer, kopó, kutya Detektív.

lonci(ka) Női rendőr. [< *Hekus Lonci*.]

majomketrec Közlekedési rendőrtorony, női rendőrrel.

marci Detektív.

mesterhekus tréf Mesterdetektív.

mihaszna-andrás Rendőr. [A Borsszem Jankó című vicclap azonos nevű állandó alakja után.]

müezzin Polgári ruhás közlekedési rendőr, aki a forgalmasabb útkereszteződésekben (rendszerint egy kis toronyból) hangszórával figyelmezteti, oktatja az embereket a helyes közlekedésre.

paraszt, proosztó Rendőr. [Mert a legtöbb rendőr vidékről került a fővárosba. A tolvajnyelv a parasztot *proosztó*-nak mondja.]

pléhhasú, pléhuszár, számos Rendőr. [A derékszíjon bádogba vágott számmal voltak a rendőrök megjelölve.]

pondró Rendőr.

razsu, rezi, saru Rendőr. [< *zsaru*.]

rudnaihuszár Rendőr 1900 után. [*Rudnay* Béla (1896-1906-ig volt rendőrfőkapitány) neve után.]

sajt(os) Rendőr. [A tolvajoknak „büzlik” az a hely - akárcsak a sajt -, ahol egy rendőr megjelenik.]

szivárvány argó Rendőr. [Tarka, sok színt mutató öltözéke után: a régi rendőrnek piros nadrágja, kék zubbonya és fekete kalpagja volt, rajta fehér lószőrfarkkal.]

tré Rendőr. [Argó *tré* ‘rossz’.]

varga argó 1. Rendőr. **2.** Detektív.

vízsattantó Rendőrelleőr. [Előtte a rendőrök előírás szerint lábcsapkodással álltak vigyáz-
ba, ami esőben vagy locsolás után sárfreस्कendezéssel járt.]

vizsla Detektív.

zrí argó Rendőr. [Argó *zrí* ‘lárma, botrány, esemény, kavarodás’.]

zsaró Rendőr. *Nem fázok én a zsarótól, Ha mátós vagyok* (tolvajdal).

zсарu argó Rendőr.

zsé, zsekás, zsernyák Rendőr. [A *zсарu* kezdőbetűjéből.] *De már jött is a zsé, lebuktatott és
behozott az Oberhére* (Simon: Itt az ősz... 1).

2. Rendőrség, bíróság, börtön

andrási-út(-hatvan) Politikai rendőrség. [Budapest Andrassy út 60. sz. alatti politikai
rendőrség után.]

ávómária-tér Jászai Mari tér. [A Jászai Mari t. éren volt az *ávó* (államvédelmi osztály) palotája
+ szójáték az *Ave Maria*-val.]

balhé Rendőrség.

botoskégli Rendőrőrszoba. [Argó *botos* ‘rendőr’ + *kégli* ‘szoba’.]

egeres A budapesti toloncház földszinti helyiségei, ahol az újonnan érkezőket gyűjtik. [Sok
egér volt benne.]

feketemária argó Rabszállítókosci.

felfirkál, fölrajzol Rendőr utcán felír valakit kihágás miatt.

felsőhé Ügyészség.

főhé, főkapi, főkapu Budapesti rendőrfőkapitányság.

hajtás argó Razzia.

hatvan Politikai rendőrség. [Budapest Andrassy út 60. után, ahol a politikai rendőrség
székelt.]

haulem Rendőrség.

hé Rendőrség. [Jid. *hā* ‘rendőrség’.]

henger 1. A bűnügyi nyilvántartás fényképe. **2.** Ujjlenyomat a bűnügyi nyilvántartó részére.
[Az ujjlenyomat vétele előtt festékes hengerrel mázolták be a bűnöző ujjait.]

holdas 1956: A fogház kivégző udvara. [Hajnalban, még holdvilágnál történtek a kivégzések.]

hotelboda Rendőrfőkapitányság 1910 előtt. [*Boda* Dezső volt budapesti rendőrfőkapitány
(1863-1918, 1906-tól főkapitány).]

Hotelmárkó A budapesti törvényszéki börtön a Márkó utcában.

jergli 1. Toloncház. **2.** Börtön, fogda.

jerglibájisz argó Toloncház.

jönakirály Razzia. [Ha I. Ferenc József király Budapestre látogatott, megelőzőleg széleskörű razziát tartottak.]

káposztáskocsi Lovaskocsi rabszállításra. [A *káposzta* tolvajnyelven ‘futás, menekülés’.]

kétszáz Hírhedt börtöncella budapesti főkapitányságon. [A 200 ajtószám után.] *Nemrégiben átszámozták, de még ma is csak így emlegetik: a kétszáz. Itt őrzik a letartóztatott foglyokat.* (Sági: Titkok könyve 124).

kimeszel *argó* Kitilt a fővárosból. (Ld. **mész**)

közös A budapesti gyűjtőfogházban, rendőrfőkapitányságon a közös női-férfi fogda.

Markó 1. A Markó utcai törvényszék és fogház. **2.** Börtön. *Sose lássam a Markót, ha én voltam! - védekezett alvilági humorral a vagány* (Fűrész 1/3: 6).

Markó-siti, Markó-szanatórium *tréf*, **Markó-sztrít** A Markó utcai fogház. [Argó *sitt, sít* ‘börtön’.] *Ha elhízott, menjen a Markó szanatóriumba* (Detektiv 3/4 (1921. január 26.): 7).

meseautó Rabszállító rendőrségi gépkocsi.

mész *argó* Kitiltás Budapestről. [Argó *mesz* ‘halott’, jid. *mesz* ‘hulla’: ha a bűnözőt kitiltották, eltűnt, mintha meghalt volna.]

meszet kapott, meszelve van, meszes Kitiltották a fővárosból.

Mosonyi-utca A budapesti toloncház a Mosonyi utcában. *A Mosonyi-utcában házasodott:* Pénzért házasságot kötött egy toloncházban fogva tartott nővel, hogy az kiszabaduljon.

nagybalhé, nagylárma *argó* Budapesti rendőrfőkapitányság.

negyvennyolcaskör *tréf* A volt budapesti erkölcsrendészeti osztály az Ó utca 48 sz. alatt. [Ugyancsak az Ó utcában volt a 48. szám alatt a Negyvennyolcas Kossuth-párti Kör helyisége is.]

óberhé *argó* Rendőrfőkapitányság. [Ném. *ober* ‘fő, felső’ + *argó hé* ‘rendőr, rendőrség’.] *...azok a kutya kibererek mindig megcsípnék. Most is így kerültem az óberhére.* (Gegus: A börtön felé 16).

rabomobil Budapesti rendőrség rabszállító gépkocsija. [*rab* × *automobil*.]

zöldkocsi *argó* Rabszállító lovaskocsi. [Zöld színű volt.]

zríkió Prostitúáltak sorbanállása a budapesti főkapitányság előtt az egészségi lap megújításáért.

VII. A budapesti ember

Csoportunk szavainak fő jellemvonása az, hogy a nagyváros nyomorát tükrözi. A nyomort és a velejáró könnyű megélhetési módokat. Ezért is kerülhettek nagy számban az éjszakai életre vonatkozó szavak ebbe a csoportba, hiszen az éjszakai élet sem egyéb, mint a nehéz megélhetési viszonyoknak egy könnyebb oldalról való enyhítése, az éjszakai *link* sem egyéb, mint nyomorgó kis csirkefogó, aki csak ebben az életben tud úgy-ahogy érvényesülni.

Ha az utca nyomorát nézzük, élénk tűnik a *csikkszedő*, *csikkgyűjtő*, *csikk-kutató*, aki *pillanatfelvétel*-l veszi fel az elhullajtott cigarettavégeket. Itt szaladgál a *hónaljkereskedő*, aki *hónaljüzlet*-eket ajánl egy kapu alatt igyekezve elsózni azt az áruját, ami rendes üzletben feleáron kapható. Itt ténfereg a *mandoletti*, a *digós*, a régebben szerepelt *nedgrassza*, az éjjel szaladgáló *kucséber*, édességeket, haszontalanságokat eladni akaró kisember. Az utca lánya, mint *sarkangyal* jelenik meg. A komoly foglalkozásúakat sem kíméli a szavak, elnevezések kitalálója, és így az utca munkásai közül az utcaprót *déligyümölcs-kereskedő*-nek és *citrom-pofozó*-nak nevezi el, a sétatéri székek díjának pénzbeszedőjét *buhvaldnéni*-nek és az utcai illemhelyek tisztántartóit *helyesnéni*-nek.

A lóverseny is rányomja képét a főváros *link*-jeire. Kávéházakban ül és adja tippjeit a *lómondó* és a lapokba ír a *lóember*, kik valamennyien az emberek könnyelműségéből, játékszenvedélyből élnek.

Külön fejezetben szólunk a budapesti csibészvilágról. Itt is inkább a nyomor az, ami szembe-tűnik, csak másodrendű velejáró a bűnözés. Legrégibb képviselője ennek az osztálynak a *donaujéger*, ki a Duna-parton halászott a vízholdra fatönkökre, és kihalászta a vízben úszó hullákat is, jutalmat remélve ezért a hatóságoktól. A nyomort jellemzi a lakásnélküli *barlanglakó*, aki a Gellért-hegy barlangjaiban húzta meg magát annak idején. A későbbi lakásnélküli *csővári* vagy *csöves*, mert ő megelégszik a beépítésre váró vízvezetékcsövek nyújtotta szállással. A végtelen nyomor szülötte a *turullovas*, aki még az életét is kockára teszi egy kis jövedelemért. És e nyomornak vámszedője, ugyancsak a pesti utca jellegzetes típusa a csaló, tolvaj *róbertbácsi* és *konyhája*.

A polgárokat nem veszi szájára a fattyúnyelv. Ilyenekkel csak elvétve, nagy ritkán találkozunk, akkor is a múltban kell kereskednünk. Óbudának polgáraitra emlékezik gyűjtésünk, mikor *braunhakszlerek*-ről, *gajsbürger*-ekről, *hergalaufener*-ekről beszél. Pesti polgárra csak egy szóval találkoztunk: a *stadtjäger*-l az 1780 körüli időkből.

1. Budapesti emberek

a nemzet bárója Kávéházi ingyenélő. [Ilyen tipikus alak volt a múlt század közepén *Bizay*, aki aláírása után - úgy volt olvasható, hogy *B. Zay* - kapta a báró titulust. *Bizay* volt a nemzet bárója - mert a nemzet tartotta el - és figurája után nyerte a többi ingyenélő ezt a nevet.]

csacsener Érdekből csodálkozó, aki meggyőződés nélkül dicsér, általában kávéházi figura, aki a pénzes ismerősök asztala körül legyeskedik.

csikkgyűjtő, csikk-kutató, csikkszedő Utcán eldobott szivarkavéget gyűjtő ember, aki ezek felhasználásával cigarettát tölt (és esetleg azt eladja).

Duna-partizán Budapesti Duna-parti korzón előforduló férfi, aki a sétáló nőket zaklatja.

éjszakai tanár A fővárosi éjjeli élet beavatottja.

eszpresszólovag Eszpresszóokban lebzselő, léha férfi.

fiákeres Kétfogatú lovas bérkocsi kocsisa.

flaszterhős Utcán nőekkel szemben tolakodó ficsúr.

flaszterkomikus Ripacs.

flaszterkoptató Fővárosi csavargó, léha alak, munka nélküli ficsúr.

fogd meg 1. Kocsmákban alkalmazott kidobó ember. **2.** Boltokba becsalógató ember.

hóhem Fölényes, okos, ravasz alak. [Jid. *chóchem* 'bölc'.] *Maga itt adja a hóchemet és tutira vesz engem* (Köváry: Zenebona 14).

hóhemkodik Nagyzol, fontoskodik.

hónaljkereskedő Kapu alatt, utcán titkon áruló, árúját a hóna alatt cipelő zugkereskedő, csaló.

hónaljüzlet Kapu alatti zugüzlet.

igazgató úr Kávéházban lebzselő munkanélküli. [Akinak nem volt címe, foglalkozása, rangja, azt a pincér egyéb híján így szólította.] *Vendég a pincérhez: - Józsi, ezentúl ne hívjon igazgató úrnak, mert már van állásom, kineveztek adótisztnek.*

kávéházi-konrád A háború mozzanatait fontoskodva, tudálékosan, bennfentesen, jólertesülve magyarázgató kávéházi mindentudó. [*Conrad von Hötendorf* osztrák-magyar vezérkari főnök neve után.]

kávéházi-makszi Háborús árdrágító. [*< maximálás.*]

Kerstingerné Gyümölcsös kofa 1860 körül. [A Károly körút és Dob utca sarkán volt a Vademberhez címzett gyarmatárubolt, melynek tulajdonosa Kerstinger volt. Ez előtt a bolt előtt árult évtizedeken át egy kofa, akit a néphumor nevezett el Kerstingernének.]

kaszinóta Óbudai kaszinó tagja.

kisztihandpali Hajbókoló, hízelgő alak.

Kockás báró Podmaniczky Frigyes báró volt országgyűlési képviselő neve 1910 előtt. [Állandóan kockás szövetből készült ruhákban járt.]

leibfiákeres Állandó, megszokott bérkocsis.

lejmista Potyázó, kéregető személy. [Ném. *leimen* 'lépre csal, becsap'.]

lőember 1. Újság sportrovatának munkatársa. **2.** Kávéházban, borbélynál stb. lóversenytippeket adó személy.

lokálpatrióta *tréf* Mulatók, lokálok törzsvendége.

lómester, lótanár Lóverseny-szakértő.

lómondó Lóversenyen tippet adó személy, aki a nyertesektől borraivaló-részesedést kunyerál.

lovizsakértő Kávéházi lóversenyszakértő. [*lovi* 'lóverseny'.]

lövöm a csikket Igényt tartok a cigarettavégre.

mandoletti Utcai nyalánkságot árusító olasz árus. [Ol. *mandoletti* 'mandulácska'.]

mautner Hajléktalan, szabadban alvó ember. [Ld. a *hotelmautner* alatt.]

mester A mindent jobban tudók gúnyneve.

művészlink Finom modort erőltető kétes alak.

nehézpapnövendék *tréf* Nehezen kezelhető alak. [A jid. *sverebóher* magyarítása.]

nimand(r)ovics, nimolier, nimolista, nyimolista Pénztelen alak. [< *nimand* ‘senkiházi, jelentéktelen alak’.]

orbán Bolond, eszelős. [Egy Orbán nevű bolondról.]

pesti Fővárosi, minden hájjal megkent alak.

pillanatfölvétel(ező) Cigarettavég-szedő és -szedés a pesti utcán. [Fényképész műszóból, mert sietve hajolt le egy-egy cigarettavégeért.]

Puellaklasszika Éjjeli mulatóhelyek egyik ismert alkalmazottja 1900 után. [Lat. *puella classica* ‘klasszikus leány’, mert az élő nyelveken kívül latinul és görögül is tudott.]

Róbert bácsi Az 1920-as években a forgalmasabb tereken magángyűjtésből ételt osztogató ismert figura, ki egyéb emberbaráti ténykedést is folytatott, természetesen a saját hasznára. Neve Feinsilber Róbert volt.

róbertbácsi konyhája Rossz vendéglő.

sarkangyal Utcasarkon álldogáló utcai nő. [< *arkangyal*.]

stimfliszedő Utcán cigarettavégeket gyűjtő. [Argó *stimfli* ‘cigarettavég’.]

stimflizik Cigarettavéget szed.

tigris 1. Hotelszolga. **2.** A Kossuth Lajos utcai Nemzeti Casino inasa. [Csíkos ruhájáról.]

törzsfőnök Fővárosi kerületi politikus, városatya.

turfpoloska Lóversenyre járó személy. [Élődsdi, ott akar keresni.]

turullovas Öngyilkosjelölt, aki a Ferenc József híd turul madarára mászik fel, hogy onnan öngyilkossági szándékkal leugorják a Dunába.

2. Budapesti polgár

barnalábú, braunhakszler Az óbudai svábok gúnyneve. [Ném. *braun* ‘barna’ + ném. *Hax’n* ‘lábak’, mert barna lábszártekerceszt viseltek.]

gajszbürger Budai polgár gúnyneve. [Ném. *Geiss* ‘kecske’, az óbudai Kecskehegy régi neve + ném. *Bürger* ‘polgár’.]

gelbhakszler Az óbudai svábok gúnyneve a XVIII. században. [Ném. *gelb* ‘sárga’ + ném. *Hax’n* ‘láb’: sárgalábú, mert a mezei, kerti munkán az óbudai hegyek márgájától sárga lett a lábuk.]

hergelaufene Jövevény neve az óbudai svábok nyelvhasználatában. [Ném. *her gelaufen* ‘ide-szalad’.]

spiszbürger Budai polgár gúnyneve. [ném. *Spiessbürger* ‘nyárspolgár’.]

stadtjäger Pesti városi polgár 1780 körül. [ném. *Stadtjäger* ‘városi vadász’, mert a városban járt-kelt, csörtetett.]

3. A budapesti csibész

alvilági jassz Gyilkosságra is kapható csibész.

angyal földi (vagány) Fővárosi csibész, kéteshírű alak.

barlanglakó Lakás nélküli csavargó. [A városkörnyéki dombok barlangjaiban húzták meg magukat részben lakáshiány, részben a rendőrségi razziák miatt.]

csibészer, csibézer Fővárosi csibész.

csikágói Kültelki csibész.

csirkás(z), csirkész Csavargó, naplopó suhanc. *Közismert dolog, hogy a német Handelfangerszó a mindenkibe belekötő embert (...) jelentette. A „Handel”-ből „Hendl”, csirke lett, a kötekedőből csirkefogó, jassznyelven „csirkás”. (Vidor: Kalandozás... 92).*

csőlakó, csővári Állástalan naplopó. [A közmű-építkezésekhez lerakott nagyméretű csövekben húzódott meg.]

donaujéger Így írja le Kiss József a Gellértalja Louisjait, akiknek - bécsi dialektus szerint - nálunk is Strizzi = strici a neve emberemlékezet óta. E csúnya fajtát 100-150 év előtt másképen hívták. A Gellértalja férfilakói voltak az u. n. Donaujägerek, akik a dunamenti kunyhójukból lesték az akkor szabályozatlan Duna árját s abból fát, szénát, gazdátlan csónakot, emberi hullát húzogattak ki. Ez a rapszodikus tevékenység volt a bevallott foglalkozásuk; ettől eltekintve a tabáni prostituáltakból éltek. (Siklóssy: A régi Budapest erkölce II, 84). [Ném. *Donau* ‘Duna’ + *Jäger* ‘vadász’.]

drégejsi Drégely utcai csibész. [A ném. *-ische* képzős *Drégelyische*-ből.]

ferencvárosi (jassz), francstetler (jassz) 1. Kéteshírű. **2.** Ferencvárosi csibész. [Ném. *Franzstädter* ‘ua.’.]

halleryi Haller utcai csibész. [A ném. *-ische* képzős *Hallerische*-ből.]

hóhemfiú, hóhemgyerek Minden rosszban járatos, minden hájjal megkent gyerek. [*hóhem* ‘okos, ravasz’.]

hóhemipsze A pesti tolvajvilág ismerője, aki nem tolvaj, de azért nagyon ismeri a tolvajvilágot.

hóhemvagány Csibész. *Stramm a mi dolgunk, hamburgi lányok, Nem lógnak utánunk hóhem vagányok* (Bródy: A női szépség albuma 90).

járásbíró Csavargó, munkanélküli. [Jól bírja a járást, nincs más dolga, csavargó.]

járdakoptató Pesti utcai csavargó.

járdataposó 1. Pesti csavargó. **2.** Utcai nő.

jassz Budapesti csirkefogó, csavargó. [? Lengyel *jasz* ‘előkelő, hatalmas, úr’.]

jasszalak, jasszgyerek, jasszfiú, jasszlegény Budapesti csibész.

jasszkáli Csibészleány. [Argó *káli* 'lány'.]

jassznő Idősebb csibészleány. *A Sándor-kávéház - Alacsony piszkos kis lebuja, a VI. kerületi jásszok, jássznők, Alfonzok és zsebtolvajok találkozóhelye* (Detektiv: 2/51 (1920. december 22.): 10).

jasszos Csibészes, pesti csavargó modorú.

jasszokodik Csibészesen viselkedik, henceg, kikezd valakivel.

kistéri Csibészgyerekek a Mikszáth Kálmán tér környékéről. [Régi neve *Kis-tér* volt.]

menő Csavargó.

micisapka Pesti jasszok apacs mintára viselt sapkája. [Ném. *Mütze* 'sapka'.]

micisapkás Fővárosi kétes alak. [A micisapkát eredetileg a pesti jasszok viselték.]

molnárista Molnár utcai csibész. *Akkoriban* (1890 táján) *a környéken három csapat létezett, akik egymás ellen háborút folytattak: 1. a Molnáristák (a Molnár-utcából és környékéről regrutálódott fiúk), 2. Vámházisták (a Vámház környékéről való csibészek)... 3. A Múzeumisták (a Múzeum és környékéről)* (Horváth E. - Horváth M.: Írások Budapestről 65).

múzeumista A Nemzeti Múzeum környékén lakó csibészgyerek.

tripoliszi Angyalföld külső részéből való csibész.

vámházista Vámház téri csibész.

zrinyista, zrinyiszt Naplopó, dologkerülő. [Valószínűleg a mai Astoria helyén volt kétes hírű Zrínyi kávéház látogatóiról.]

3. Budapesti foglalkozások

bosnyák Utcai bazárárus 1918 előtt. [Piros fezes, bő bugyogós bosnyák volt.]

bőrfejú Budapesti tűzoltó. [Kemény bőrből készült csákójuk volt.]

bugacsek, bugó Csósz, őr. [*buger* 'paraszt'.]

buhvaldnéni A budapesti Duna-korzón és sétatereken elhelyezett nyilvános padok, székek használati díját beszedő asszony. [A székeken, padokon kis vastáblácska hirdette a gyártó és fenntartó céget: „Buchwald Sándor vasbútorgyáros (bejegyezve 1894 X 15)”. Eredetileg ez a cég állította fel a székeket és a város csak később vette kezelésbe.]

citrompofozó, déligyümölcs-kereskedő Utcaseprő [A *lócitrom*-ról.]

cupi, cupringer(né) Cselédközvetítő. [Ném. *Zubringer* 'ua.'.]

cupringeráj, cupringerlokál Cselédközvetítő üzlethelyiség.

digós Déligyümölcsöt, keleti nyalánkságokat árusító olasz. [*digó* 'olasz'.]

doppelbeamter Két hivatalt viselő óbudai hajógyári tisztviselő. [Ném. *doppel* 'kettős' + ném *Beamter* 'hivatalnok'. Az óbudai hajógyár és a volt koronauradalom tisztviselői voltak 1850 körül a kettős hivatalnokok.]

feketehusár Fegyveres gyári őr (1953).

fügefaleveles Kávémérő nénike 1914 előtt [Célzása fügeből készült pótkávéra, amivel az olcsó kávémérők a kávé hígították.]

gázember *tréf* A Gázművek pénzeszedője. [*gáz* ‘kellemetlenség, baj’ + *gazember*.]

gáztamadás *tréf* Pénzeszedés gázfogyasztásért.

guberáló A szemétből válogató (az értékesíthető anyagokat foglalkozásszerűen gyűjti).

handlé Budapesti ószeres. [Ném. *Handler* ‘kereskedő’.]

házmejszi *tréf* Házfelügyelő. [Ném. *Hausmeister* ‘ua.’.]

helyesnéni *tréf* Nyilvános vécé felügyelője. [Szójáték az *illemhely*-ből].

josztmici Gépíró. [1900 körül az első Budapestre került írógépek Yost gyártmányúak voltak + akkor gyakori női név volt Mici.]

kucséber Vendéglőket járó árus, aki számokra sorshúzást csinált, és a nyertes kapott valamilyen apróságot, déligyümölcsöt, cukorkát, esetleg olcsó babát, legyezőt stb. [Ném. *Gottscheer* ‘házaló’.]

mandoletti Nyalánkságokat árusító olasz utcai árus. [Ol. *mandoletti* ‘mandulácska’].

milimári Pesti tejárus asszony. [Ném. *Milch* ‘tej’ + ném. *Mári* (környékbeli sváb falvakból hordták a tejet, ahol gyakori név volt).]

nedgrassza Régi bosnyák törökmézes. [A bosnyák hibás ejtésében a *négy krajcár* torzult el.]

ószere *tréf* Ószeres. [A budapesti házalók *Ószeres!* kiáltással jelentkeznek, s ezt *tréf.* úgy értelmezték, hogy *Ó, szeress!*]

ripkahusár Fővárosi javadalmi őr. [Ripka Ferenc főpolgármestersége idején (1925-1932) szervezték meg a javadalmi őrséget és ekkor kaptak egyenruhát.]

tauszki Szállító munkás, *tróger*. [Tauszki Miksa bútorszállító cég egykori alkalmazottai után].

vörössipkás *tréf* Budapesti hordár [Vörös sipkája után + az 1848-as vörössipkás honvédek neve után].

VIII. Személynevek

A fattyúnyelv előszeretettel foglalkozik közéleti emberekkel, és igyekszik nevüket átalakítani a maga ízlése szerint. Sorra veszi az írókat, művészeket, politikusokat, tanárokat, és nem mellőzi az éjszaka ismertebb alakjait sem. Igen tekintélyes a száma az alvilág szereplőinek is, akiknek majd mindnyájuknak álnevük, csúfnevük, ragadványnevük van. Ez a gyűjtésünk ilyen nevet nem sorol fel, mert úgy gondoltuk, hogy csak budapesti művészekről, tanárokról stb. lehetett szó, hiszen Budapestet akartuk bemutatni. Így igen nagy tömegben estek ki politikusok, kiknek tevékenysége nemcsak Budapestre vonatkozott, hanem az egész országra. Hogy példát is adjunk, kihagytuk *Tisza Pistá-t*, Tisza Kálmán „generális” nevét, Bánffy Dezsőt, a *nemzet locsogányát*, ellenben felvettük azokat, kiknek tevékenysége szorosan Budapesthez kapcsolódott, mint - bár inkább politikusnak számít - Podmaniczky Frigyes bárót, a *Kockás báró-t*, vagy a pesti versenyekről ismert Batthyány Tivadar grófot a *Szakállgróf*-ot. Így jártunk el az írókkal is és mellőztük például Jókai Mór *Zsoké* nevét, mert Jókai nem Budapestnek írt, hanem az egész magyarságnak, de felvettük tipikus pesti alakként Kiss Józsefet mint *Jekele bácsi-t*. Krúdy Gyula is pesti típus, illik tehát, hogy gúnyneve, a *Hosszú* itt szerepeljen.

A tanárokkal ugyanígy bántunk, csak a Pesten tanítók nevei szerepelnek gyűjtésünkben, bár nem egy vidéki professzornak neve is ide kívánczolt volna. Így azután nagy számmal kerültek be a Műegyetem professzorai, kikről egy szótárban (Papp László: Technikus argot) egész gyűjteménnyel találkoztunk.

Színészek, művészek közül is a Pesten élők nevei kerültek feljegyzésre.

Mellőztük teljes egészében az alvilági személyek neveit, bár ezek között nem egy benmszülött pesti is akadt. Nem vettük fel például *Harmónikás Gizi-t*. Nem soroltuk ide az utca, a mutatványos telep, a cirkusz alakjait sem, mint tessen a törpe bohóc *Zoli-t* vagy az utca komédiását *Móric*-ot.

Végül teljesen mellőztük a több százra tehető betyárneveket, bár akadtak köztük olyanok is, kik kapcsolatban voltak Budapesttel, ha másban nem is, minthogy itt kerültek bitófára.

1. Írók, művészek

Adirokkant Földessy Gyula, Ady Endre életrajzírója. [A *hadirokkant* hasonló hangalakjára + Adyról írt tanulmányt, melybe szinte belerokkant.]

Agyibagyi Ady Endre. [Szójáték. *Ady* - agybaj + *Bandi* - bagyi.]

Ájvenfáj Ivánfi Jenő színművész. [Angolos ejtés.]

Bacs Márkus József hírlapíró, a Magyar Figaro szerkesztője.

Bátta Báttaszéki Lajos budapesti hírlapíró.

Böcs Márkus József hírlapíró négy öccsének beceneve. [Őmagát *Bacs* néven becézték.]

Cerkováci Zerkovitz Béla zeneszerző.

Dézi Bálint Dezső, a budapesti Orfeum igazgatója.

Gyafi Gyárfás Dezső komikus színész beceneve 1916 előtt.

Hosszú Krúdy Gyula. [Magas termetéről.]

Jekele bácsi Kiss József költő. [A *József* név zsidós torzítása.]

Kahály úr Szabolcska Mihály költő diákkori neve. [A vezeték- és keresztnév utolsó szótagjából rövidült.]

Kávéházi-borzas Ady Endre gúnyneve 1910 körül.

Latyimaty Latabár Kálmán komikus színész.

Lopkovic Zerkovitz Béla zeneszerző gúnyneve. [Az osztrák *Lobkovitz* herceg hangalakjára + lopja a melódiákat.]

Mészi Mészáros László színész.

Molinári, Muli Molnár Ferenc író. [Szójáték *Molináry* ismert tábornok nevéből.]

Szoma (bá) Szomaházy István író.

Vasmacska Biller Irén operettszínésznő gúnyneve. [A mendemonda szerint Vass József népjóléti miniszterrel volt barátságban.]

Zsazsa Fedák Sári.

Zsül ecsém Zilahy Gyula színművész. [A fr. *Jules* ‘Gyula’ ejtése *Zsül*.]

2. Tanárok

Bégé Bartoniek Géza tanár, a budapesti Eötvös Kollégiumigazgatója. [Nevének monogramjából.]

Cep Pecz Samu építész, műegyetemi tanár.

Cipi Zippernovsky Károly budapesti műegyetemi tanár.

Citromzauer Romsauer Lajos budapesti műegyetemi tanár. [Szójáték a ném *sauer* ‘savanyú’ + *citrom* és *Romsauer* szavakkal.]

Dini König Dénes budapesti műegyetemi tanár.

Gombi Gombocz Zoltán nyelvész professzor, a budapesti Eötvös Kollégium igazgatója.

Pati (bácsi) Pasteiner Gyula budapesti bölcsészkar egyetemi tanár beceneve.

Zimi Zimmermann Ágoston állatorvosi főiskolai tanár

Zsoltár Beöthy Zsolt akadémikus, egyetemi tanár.

3. Közéleti férfiak, politikusok

Alvinci Szemere Miklós közéleti férfiú gúnyneve. [Krúdy Gyula regényeiben ezen a néven szerepelteti.]

Fejedelem Barcsay Domokos közéleti férfiú neve. [Ősei között erdélyi fejedelmek is voltak.]

Fridmanicki-poci Podmaniczky Frigyes bárópolitikus és közéleti férfiú beceneve.

Kockás báró Podmaniczky Frigyes báró, politikus és közéleti férfiú beceneve.

Okos Jaca Klopfer Jenő ismert lóverseny bukmékersegéd gúnyneve.

Slózi Schlosser Imre neves magyar válogatott labdarúgó beceneve.

Szakáll gróf Batthyány Tivadar gróf politikus.

Toresz Torma II. Gyula volt magyar, majd csehszlovák színekben olimpiai bajnokká lett ökölvívó.

Traktákovics Szemere Miklós közéleti férfiú gúnyneve. [Nagy traktákat, vacsorákat adott.]

Vitéz Klopfer Klopfer Jenő ismert lóverseny bukmékersegéd gúnyneve.

IX. Egyéb szavak

Ebbe a csoportba soroltuk mindazon szavakat, melyeknek az eddigiekben nem tudtunk helyet adni. Sok mondanivalónk erről a csoportról nincs is, ezért inkább egyes szavairól mondunk el egyet-mást.

Két szavunk jelent ‘pofon’-t. Az egyik az *átszálló*, a másik a *nyolcasegyenes*. Miért jelenti ez a két, látszólag nem összefüggő jelentésű szó ugyanazt a fogalmat? Az *átszálló* ‘pofon’ jelentését még csak megértjük: olyan hatalmas a pofon által adott lendület, hogy elrepül vele, aki kapja, „átszáll” valahová, akárcsak az eredeti *átszálló*-val, ami olyan közlekedési jegy volt a vonaljeggyel szemben, amely érvényes volt egy másik járatra való átszálláskor is. A *nyolcasegyenes* szintén ilyen gondolatmenettel lett a ‘nagy pofon’ másik neve. A régi budapesti villamosközlekedés több magánvállalat kezén volt. Ezek közül a legrégebb, melynek járatai a Nagykörúton futottak, a Városi Villamos Vasutak volt. Ez a vállalat két szakasznyi úton 16 fillérért engedett utazni, de egyes vonalakon, például a Nagykörút-Király utcai vonalon, ennyiért az átszállást is megengedte. Az erre szolgáló jegyet nevezték *nyolcasegyenes*-nek.

A *keménykártya* is tipikusan pesti dolog. A régi lóversenyter a Keleti pályaudvar mögött a Verseny utca végében terült el. A harmadik hely belépőjegye egy kis puhapapirosú cédula volt, a második helyé már kartonból készült, de névjegy alakú és nagyságú volt, melyet többnyire a kalap mellé tűztek a versenylátogatók, már csak azért is, mert láthatóan kellett viselni. Ezt a láthatóan viselést az első hely publikumának sem engedte el a Magyar Lovaregylet, de hogy a közönséges kalap mellé tűzést elkerülje, többszögletű, máskor kerek, színes kis kartonokat nyomtatott, és ezeket színes, általában az egylet színeit, a vörös és fehéret mutató szalagra fűzette. Ezt már gomblyukba lehetett fűzni vagy az elmaradhatatlan látcsőre lehetett erősíteni. Ez volt a *keménykártya*, a környék proletárgyerköceinek minden vágya. Ezt kunyerálták a verseny végeztével kitódulóktól, hogy „kérem a keménykártyát”.

A *hidpénz*, melynek fáttyúnyelvi jelentése ‘kis pénz’ volt, abból a szabályból keletkezett, hogy a hidakon a pesti oldalról a budaira menet fizetni kellett. A fizetés bizonyítására egy kis pléhdarabot nyomtak az ember kezébe, melyet végig a hídon őrizni kellett, és a budai oldalon egy urnába dobni, mely mellett zordonan állott a hídőr, és leste a pengését. Éppen ezért virtus volt nem odaadni. Két krajcárba került az átkelés, csekély összeg így elmondva, de bizony sok pénz annak, akinek nincs, annak akinek emiatt az Újpesti vagy az Összekötő vasúti hídra kellett kerülnie, ahol ingyen lehetett átmenni.

A *laszlovszki* és *flekkerlaszlovszki* ‘forint’-ot jelent. A személynévhez úgy kapcsolódik a pénz, hogy a múlt század közepén egy *Laszlovszky* nevű német ajkú budai polgár meggazdagodván, a budai hegy- és erdővidék nagy részét megvette. A gazdagság fogalmát hordozó név ment aztán át a forint, a pénznem nevévé. Ennek a Laszlovszky-nak a nevét őrzi még ma is egy hegy a zugligeti villamos végállomás mellett, a Laszlovszky-hegy.

A többi szavunk önmagáért beszél, nincs sok mondanivalónk róla, így hát nem is emlékezünk tovább.

1. Hírlapok, újságok

Béha A Rákosi Jenő alapította Budapesti Hírlap politikai napilap neve. [A címből képzett monogram.]

Fidi A Fidibusz című élclap neve.

Nyolcórész tréf A 8 Órai Ujság estilap gúnyneve. [*Nyolc* + jid. *córesz* ‘szegénység, szorultság’.]

Péha A Légrády Károly alapította Pesti Hírlap, politikai napilap. [A címből képzett monogram.]

Pfujóság tréf Az Ujság című budapesti napilap.

2. Szervezetek, intézmények

budapestia Itt élő külföldiek budapesti társasága.

Darvas Magánzálogház 1900 körül.

Erzsike A budapesti Erzsébetvárosi Kaszinó a Dohányutcában.

Fradi 1. Ferencvárosi Torna Club, FTC sportegyesület. **2.** Az *FTC* labdarúgó csapata. [*< Ném. Franzstadt* ‘Ferencváros’.]

gőztehén A Központi Tejipari Vállalatok telephelyeinek neve.

Harihárom A budapesti 33-asok Football Clubja 1919 előtt.

Józsika A volt Józsefvárosi Kaszinó neve.

Kongó A Regnum Marianum kongregációs egyesület székháza és papi otthona. [Szójáték a *Kongó* név hasonló hangalakja alapján.]

lele Lelencház.

Nemzeti Hotelintézet A Nemzeti Hitelintézet gúnyneve. [Egy volt szálló épületébe költözött 1920 körül.]

zaci, zsigá Zálogház. *Nekem linkelsz? Éppen nekem? Fiam, többet voltam én zaciban, mint te iskolában!* (Ákos: Nyomoz a VII/a 102).

3. Vegyes szavak

átszálló Pofon. [Magyarázatot ld. fentebb.]

bugázás 1. Piaci lopás. **2.** Csomaglopás

bugázik Járműről lop.

bugázó 1. Tolvaj, aki utcán járműről csomagot lop. **2.** Tolvaj, aki vásárlás közben lop.

búvár Strandtolvaj. *Ha a meglöpött lármát csap... hamar intézkedik a búvár (ez a tolvaj-nevük). A víz fenekére ereszti az övet, amelyet kis ólomnehezék húz le.* (Tábori-Székely: Vasuti tolvajok 43).

csöves Bűnöző, közönséges bűncselekményekért elítélt rab 1930 óta. [< csölakó.]

enyveshát Rossz kezdetleges fénykép 1920 előtt. [Budapesti körüti fényképész reklámmal ismertté tett fényképfajtája.]

falaz Tiltott utcai árusnak, utcai mutatványosnak segít, a rendőrt figyeli. [Mintegy védő falat alkot köréje.]

falmelléki Budapesti vezetékes víz. [Érmelléki, balatonmelléki stb. borelnevezések mintájára tréf., mert a víz a falból folyik.]

flekkerlaszlovszki Régi egyforintos bankjegy. [Argó *flekk* ‘cédula’ + argó *laszlovszki* ‘forint’.]

fratelli A Ferenciek terén a Fratelli Deisinger csemegekereskedés.

Házi Volt budapesti Székesfővárosi Házinyomda a Központi Városháza épületében.

hídpénz Jelentéktelen, apró pénzösszeg. [A budapesti két krajcáros hídpénz után.]

keménykártya Első helyi lóverseny-belépőjegy. [Keménypapírból készült, szalaggal a gomblyukban kellett viselni, magyarázatát ld. fentebb.]

körúti dolog Közönséges, nem finom, nem előkelő. [Az előkelő belvárosi üzletekkel ellentétben a körúton közönségesebb boltok voltak.]

laszlovszki Egyforintos. [Egykori dúsgazdag budai telektulajdonos nevéből; magyarázatát ld. fentebb.]

nyolcasegyenes Pofon. [Vö. *átszálló*.]

stejgre megy argó Zsebtolvaj villamosra száll, hogy könnyebben lopjon. [Ném. *aufsteigen* ‘fölszáll’.]

X. „Visszanevek”

Kissé különösen hangzik talán „visszanevek” megjelölésünk. Nem egyebet takar, mint a visszamutató, visszafordított jelentésű neveket, melyek budapesti személy- vagy helynevek, de nem azt jelentik, amit nevük eredetileg jelöl, hanem a fattyúnyelv jóvoltából egészen mást. Közön-séges jelenség ez a tolvajnyelvben.

Várostarténeti emlék a retek *révai* elnevezése. Ennek eredetét egy utcanevben kell keresnünk. Retek utca ma is van Budán, de volt Pesten is még a német világban. Ez eredetileg nem *Retek* volt, ez ugyanis a hasonló hangzású német *Rettich*-ből származik, s mikor aztán a *Rettich-gasse*-ből a város magyarosodása nyomán *Révay* utca lett a Szerém vármegyei eredetű Révay család emlékére, a fattyúnyelv kiterjesztette a retek közszói jelentését a Révaira is.

Az *újpesti* vagy *újpesti hatos* egy régi pénzhamisítás emlékét őrzi. Nevezetes hamisítás volt ez, mert gyártójának minden hatos - azaz a régi hat krajcár értékű kisezüst pénz, mely az 1890. évi valutarendezéskor 20 fillér értékű váltópénz lett - harminc fillérjébe került.

A *műszínikör* ‘felfordulás, kavarodás’ jelentését akkor tudjuk megmagyarázni, ha tudjuk, hogy a *cirkusz* szó is ugyanezt jelenti. A Magyar Műszínikör egy varieté-féle nyári színház volt a pesti Városligetben, az Amerikai Park bejáratával szemben. Ezen a helyen eredetileg egy kis cirkusz működött, melynek porondja köré épült azután a színikör. Utolsó percéig, mely a harmincas években érte utol, kör alakú volt a nézőtere.

És hogyan lett *bilicsi* a dollár neve? Nehéz megállapítani, mert hogy volt e néven egy népszerű, kedvelt színészünk, ez azonban még nem ok arra, hogy átvegye nevét a dollár. Bizonyára a *dolcsi* hasonló hangzása játszott közre az elnevezésben, ráadásul a *Bill* név (vö. például Buffalo Bill) a beszélők számára Amerikát jelképezte, melynek pénze a dollár.

De nem untatjuk olvasóinkat etimológiai műhelytitkokkal, hanem adjuk a szótárt, szórakozzék vele és döntse el önmaga, honnan eredhettek a szavak.

A budapesti hely- és személynevekből alkotott más értelmű szavak

a vakok intézete javára (Kártyamondás, ferbliben vakon híváskor.)

bilicsi Dollár 1945 után. [A *dolcsi* ‘dollár’ jelentésű fattyúnyelvi szó utolsó része és a népszerű *Bilicsi* Tivadar neve alapján jött létre szó a valuta-zugkereskedelemben.]

hotelmautner A szabad természet (ahol nyugodtan szerelmeskedhettek a párok, vagy meghúzhatták magukat a hajléktalanok). [Mauthner Ödön vetőmag-kereskedő volt, így nevéhez lehetett kapcsolni a növényekben gazdag zöldövezetet.]

Kőbánya! (Felkiáltás biliárdban szerencsés lökéskor.) [Ti. *disznaja van*, Kőbányán pedig a sertéshizlalda volt.]

kőbányai 1. tréf Kővér. **2.** Szerencsés lökés a biliárdban.

krónfusz Korona (pénznem). [*kron*, *kroncsi* ‘korona’: szójáték *Krónfusz* Vilmos kelmefestő és vegytisztító nevének hasonló hangalakjára.]

mautner(szálló) => **hotelmautner** *A daliás Wagner... éppen eljövendő estéjének szerelmi terveit részletezte. - Még egyszer elviszem a Mautnerba - mondta.* (Kirst: 08-15, avagy... 189).

mautnerej **1.** Nővel kirándulás kettesben a szabadba. **2.** Szerelmeskedés a szabadban.

műszínikör *tréf* Felfordulás, kavarodás.

pestifogás Egyfajta hamiskártyás csalás.

rottenbiller Hosszas keverés kártyában. [*Rottenbiller* Lipót (1806-1870) budapesti polgármesterről, aki kártyakeverés közben halt meg.]

révai Retek. [A régi *Rettich*/Retek utca újabb *Révay* nevéből. Magyarázataát ld. fentebb.] *...a kisvendéglő egyik látogatója abban a hiszemben, hogy a „rétah” (reték) nagyon ordináre kifejezés, előkelően fekete révait rendel a pincéernél (reték helyett)* (Balla: Kávéforrás 119).

sörházutcai Antiszemita. [A IV. kerületi Sörház utcában volt az Ébredő Magyarok Egyesülete, antiszemita szervezet 1919 után.]

tatterzáli Rossz, bűdös dohány, cigaretta. [*Tattersall* (1816-1898) angol lókereskedő volt, róla nevezték el a külső Kerepesi úton lévő lóvásárcsarnokot, később lovardát. Az itt lévő lovak hullatták el azt az anyagot, amiből a cigaretta készült.]

tököli a tanulóknak A magyar kártyában a tök szín. [A Veres Pálné utcai Thökölyanum nevű szerb iskola „Thököly a tanulóknak” kapufeliratából.] *Az alsós körül rövid pályafutása alatt máris egész tolvajnyelv fejlődött ki. (...) Tököly a tanulóknak - dörög a harmadik. Ami annyit jelent, hogy ő tökre fölveszi.* (Kártyakódex 76).

újpesti hatos Hamis húszfilléres. [Újpesten gyártották.] *...meglátjuk hogy igazi-e, vagy csak olyan újpesti hatos* (Móricz: Tavaszi szél 160).

zugliget Törvénytelen valutakereskedelem. [A *zugkereskedelem-Zugliget* hasonló hanglakjáról.]

XI. Budapesti szólások

Ha áll az, hogy egy nemzet, egy nép gondolkozására, jellemére mi sem jellemzőbb, mint a közszájon forgó szólások, mondások, szállóigék, közmondások, akkor áll ez egy kisebb közösségre is, mint például egy város.

Budapestre mint városra vonatkozóan nincsenek külön közmondások, se szólások, szállóigék, melyek jellemezhetnék, de igenis vannak kiszólások, tréfás és jellemző mondások, melyekben benne él a város polgárságának gondolkozásmódja, humora, igen gyakran akasztófahumora, nyeglesége, öngúnya, és mindenkori szellemessége.

Ezekben a jellemző mondásaiban szerepelteti lakosait, a közviszonyokat, polgárai kigúnyolandó szokásait, ferdeségeit, nem kíméli a tekintélyt, ostromoz, oktat, kritizál, mindent elkövet, és ha néha túl is lépi a határt, mégis általában szellemes marad, és fején találja a szöveget, csakúgy, mint a nép közmondásaiban.

Hogy ezek a szólások soha sem emelkedhettek egy-egy közmondásunk magaslatára, az természetes, már csak azért is, mert a fattyúnyelv szólásairól van szó, ezek pedig sohasem lehetnek a nép és nyelve közkincese.

Hogy mik is ezek a szólások, hogyan is hangzanak? Tessék belőlük egy csokorralaló. Igen hiányos ez a gyűjtés, de mentsége legyen az, hogy nem a teljességre törekedtünk, hanem inkább a jellegzetességre. Ezt pedig, azáltal, hogy minden fajából adunk, azt hisszük elértük.

Budapesti szólások

Abszurdum? Sőt pláne! (Álműveletlenséget célzó szólás). [A pesti cselédek nyelvéből.]

Amíg a készlet tart. Ameddig van, szívesen adok, amit tehetek, megteszem. [A pesti kereskedők nyelvéből.]

Amíg Ön alszik, a Darmol dolgozik (Lusták csúfolása). [Hashajtóreklám volt.]

Angol hidegvér és tiszta gallér! (Főleg diákszólás, gúnyos értelemben még a századeleji párbajidőkből).

Annyi baj legyen, csak a villamos menjen! (Vigasztalás kis bajra). [Az első világháború idejéből, célzással az akkori gyakori villamosszünetelésekre.]

A pisolda trisztán tartandó! *gúny* (Vécéfelirat). [Célzás Wagner Tristan és Isolda című operájára.]

Aprókat ütögetett a fejére Jól elverte. [Erdélyi Béla pörében, aki feleségét, Forgács Annát meggyilkolta, hangzott el védekezésésként 1927-ben.]

A vérfagyasztó viszontlátásra! (Nyegle búcsúzás).

Az nekem nyóc (nyolc)! Az nekem mindegy!

A zágson tipikus esete (Nyegle mondás:) Nem érdekel, nem bánom.

bemondja a vizet 1. Abbahagy valamit. **2.** Elküld valakit. [Pénztelen emberek ültek a kávéházakban egy pohár ingyenvíz mellett, a fizetéskor „bemondták a vizet” vagyis nem fizettek.]

budapest három (Családi figyelmeztető, ha valamit nem akarnak gyerekek előtt elmondani). [Budapest III. rádió nem volt, de így nevezték a külföldi magyar nyelvű adásokat.]

Csak a hangja miatt nem vették fel az operába (Tréf. célzás valakinek gyenge hangjára).

Csak a lába kifele. (Tréf. mondás 1896 előtt, ha a túlzásfolt közlekedési eszközökön kevés hely volt). [A régi budapesti lóvasúton hirdetés volt olvasható: „Chocolate Küfferle”, amit az egyszeri vidékiasszony így olvasott, és az anekdota szerint ennek megfelelően kilógatta a lábát.]

Egy a liga javára vagy a ligának. (Gúny. mondás, ha valaki apró tartozását letagadja, vagy valakit apróbb, jelentéktelenebb kár ér).

Ej ha! Margit krémtől oly szép! (Hízogató mondás szép nőknek). [Korabeli arckrémreklám után.]

emkénél van Kártyanyereségre tett szert. [Akik az éjszakai kártyacsatákban nyertek, hajnalban a Rákóczi út és a Nagykörút sarkán lévő EMKE kávéházba mentek költekezni.]

Ez a város fürdőváros! (Olyan ember mondása, aki pénzét elvesztette, kártyán kifosztották). [Ti. befürdött ‘póruul járt’.]

Ez nekem nem kávéház! Nem tetszik az ügy, nem érdekel.

Ezt a lemezt már ismerjük vagy **régi lemez** Ismerjük a dolgot, már hallottuk.

Ezt a téasztát! (Fattyúnyelvi csodálkozás).

Ezzel a tudománnyal Pesten marad? (Kérdés, ha valaki valami téveset állít, vagy csekély tudásról tesz tanúbizonyságot).

Fáma vejta! Beszéljünk másról, hagyjuk ezt! [Régi ném. kocsismondás: *fahr mann weiter!* ‘menjünk tovább!’ (svábos ejtéssel).]

Fő az egészség! (Vigasztalás károsodáskor, mulasztáskor).

Fuss vagy fizess! (Felszólítás adósság megfizetésére.) [A lóversenyfogadások nyelvéből.]

Gut gebrült, Lóvi! Eleget beszéltél! [Shakespeare Szentivánéji álom c. darabjából a „Helyes a bögés, oroszán” mondás zsidós torzítása].

Gyenge az albán! (Mondás rossz cigarettára). [1919-ben a körúti zugárosok ezzel a kiáltással árusították eldobott cigarettavégekből készített cigarettáikat, mert a sárga albán dohány igen kedvelt volt.]

hirig a lila (Tolvaj- és diáknyelvi jelszó verekedésre).

Hogy van a Pali bácsi? (Gúny. hogylétről való érdeklődés).

Hordozzák körül a kezedet Szent Istvánkor! (Tréf. mondás, kártyában a rossz lapot osztónak mondják).

Hová oly sietve? Agulár Edéhez? (Tréf. mondás sietőhöz intézve). [Ismert hirdetése volt Agulár Ede cégnek.]

Ide a pecsenyekést! (Tréf. helytelenítés, ha valaki valamit rosszul tesz vagy mond).

Így halt meg Rottenbiller! (Tréf. mondás a sokáig keverőre). [Rottenbiller Lipót volt polgármester állítólag kártyakeverés közben halt meg.] *Bársony Ignác ekkor fogta el Aldori doktor ultimóját... és Sponicer Adolf... nem tudta elfojtani az ilyenkor szokásos évtizedes mondást, hogy így esett el Rottenbiller* (Szántó: Ötszázpengő 394).

Isten veled, Frankel Ignác! (Mondás, ha valaki üzlettel becsapott valakit, és megszökött).

Itt állok megfürödvé! Hiába tettem valamit, nincs semmi hasznom semmiből; pórul jártam.

Jó hülyének lenni? (Gúnyos kérdés ostobához intézve).

Jó reggelt, itt a tej! (Köszöntés ébresztésként).

A kabátom a harmadik fogason függ. 1. (Pesti hamiskártyások figyelmeztetik így egymást, ha idegen került közéjük). **2.** (Figyelem felhívása hamiskártyások közt a kifosztható áldozatra). **3.** (Terc a kártyában).

Kairóban van Kártyán elvesztette minden pénzét. [Magyarázata az, hogy egy Király utcai klubból a kifosztott játékosok a közeli Cairo kávéházba (a Lövölde tér és Király utca sarkán volt 1895-1936-ig) búsulni mentek.]

Kairónál van Kártyán nyer, jól megy a sora. [Fordított értelemben.]

Kellett nekem rohamsisak! No ezt jól megjártam. [A második világháború emléke él a mondásban.]

Kimegy a mosásban! *gúny* Még majd rendbe jön a dolog, káros következmények nélkül elfelejtik.

Kint vagyok a vasszerlájtungból Benne vagyok a bajban, ez sem használ már. [A *Kint vagyok a vízből* szólás torzított pesti alakja.]

Lehet urak! Lehet! (Találkahelyen a vendégek biztatása). [A ligeti kikiáltó betessékelő kiáltása volt.]

leesett a húszfilléres *gúny* Végre megértette (lassú felfogású, csak kis idő múlva kapcsoló emberre mondják). [Célzás a lassan működő telefonautomatára, hol várni kell, míg a bedobott érme leesik és a készülék kapcsol.]

Lepsénynél még megvolt! (Valamire mondva, ami a közelmúltban elveszett). [Nóti Károly: Régi motoros c. bohózatából Salamon Béla tette népszerűvé.]

lippertnél van 1. (Kártyán minden pénzét elvesztette). **2.** Jóra fordul sorsa. [Lippert nevű budapesti korcsmáros nevéből, akihez a kártyán kifosztott pénztelen emberek jártak; jól lehetett korcsmájában étkezni.]

Lőttek Budán! (Tréf. mondás, ha valaki társaságban hangosat szellentett). [A II. kerületi Toldy Ferenc reáliskolában minden délben lövéssel jelezték a delet.]

Maga nevetni fog... (Nyegle pesti szólás, amit akkor is mondanak, ha az elbeszélendően inkább sírni kellene).

Majd kiderül a boncolásnál Kiderül az igazság. [A *Majd kiderül a vallatásnál* általánosan használt mondás torzítása.]

megjátssza Ódrít Nagy hangon, patetikusan ad elő valamit. [Utalás Ódry Árpád színművészre.]

Marokkóba utazott Börtönben ül. [A *Markó* utcai törvényház börtönére való célzás.]

maszi habbal (Tipikus pesti szólás:) Nem igaz, maszlag. Ld. még *mese habbal*.

Meghaltam és vidéken vagyok eltemetve Nem akarok találkozni veled, nem fogadom, nem beszélek veled.

Melegen! (Gúny. mondás elutasításra). [Egy obszcén mondás töredéke.]

mese habbal Nagy füllentés, valótlanság.

Meséld a Kóbinak! Nem hiszem, nekem ugyan mondhatod. [Századfordulói mondás, mikor a kis Kohn viccek voltak közszájon, Kohn Kóbiról szóltak ezek az élcek.]

Mi az hogy!? **1.** De még mennyire (állítás). **2.** Éppen ellenkezőleg (tagadás). - *Nálatok már fűtenek, Lujzi?* - *Mi az hogy! Tegnap is csudira befűtött az anyám a Faternak, mert reggel jött haza.* (Ludas Matyi 1/27 (1945. november 18.)

Mi ebben a pláne? (Nyegle kérdés:) Mi ebben a különös?

Mindenre képes Áller (Tréf. kijelentés arra, ha valaki mindenre kapható, valakitől minden elvárható). [A 20-as években létezett Áller Képes Családi Lapjáról, amelyben minden volt, kép, regény, humor, rejtvény stb.]

Moskovic megelőzött (Mondás, ha valakit megelőztek valamiben). [Moskovitz pesti cipőkereskedő reklámja volt: F. A. Cooock amerikai sarkutazó az északi sarkon meglát egy Moskovitz cipőt és így kiált fel.]

mosogatás után (Tréf. közhely célzással vasárnap délutánra). [A cselédek, kimenő ideje volt.]

most jött a halpiacról (Régi pesti mondás:) Becsapható, tudatlan. [A régi Pesten a belvárosi plébánia templom előtt volt a Haltér, a halpiaccal, ide jártak bevásárolni a vidékről Pestre szegődött tudatlan, naiv cselédnők.]

most jött a hathuszossal Tudatlan, becsapható. (ld. az előző mondást, célzással a vidékről jött ember tudatlanságára).

Ne hagyd magad, Slézinger! (Tréf. biztatás, bátorítás). [A millennium évének mondása, korabeli divatos dal után.]

Nekem mondja, a tanárnak? *tréf* Jobban tudom.

Nem cikk! Nem érdekel. [A pesti kereskedők nyelvéből.]

Nincs mese! (Meghalt Oszkár bácsi.) Nincs kibúvó, nincs kifogás. [*mesél* 'füllent, kertel'; Oszkár bácsi gyerekeknek mesélt a harmincas években az Állatkertben.]

Nincs többé kopasz fej! (Tréf. mondás sikeres dologra, korabeli reklám után).

Nincs többé kopasz fej! Csak seggig érő homlok! (A fenti ellenkezője:) Megvan a baj.

Nagy vagy és ejhner (Tréf., gúny. dicséret.) [Nagy és Eichner ismert pesti kóser csemegeüzlet cége után.]

Nuná? Fedáksári (Tréf. tagadás) Hát még mit nem!

olcsó és nem ráz (Hitvány dologra mondott tréf. mondás). [A régi villamoskapcsoló hirdetése volt.]

Öné a zongora! Ön van soron.

Pardon vagyok az Esttől! (Gúny. bemutatkozás, inkább tolakodásféle). [Riporterek bemutatkozása volt.]

pénztáros az ingyen uszodában Nincs állása, foglalkozása.

perec a liga javára vagy a vöröskeresztnek **1.** Kisebb értékű adomány. **2.** (Elfelejtett adóságra mondja a károsult). [Célzás a gyermekvédő liga gyakori gyűjtési akcióira 1918 körül.]

Részemről a fáklyásmenet! *gúny* Tőlem mehet a dolog, engem nem érdekel.

Stanci néni, a Guggerhegyi lakos (Tréf. mondás, ha valakinek a nevét nem akarják elárulni).

szintén zenész Ugyanaz a foglalkozása, ugyanaz a baja, hasonlóak a gondjai (többnyire rosszalló értelemben).

Találkozunk a családi sírboltban! **1.** (Nyegle tréf. fenyegetés). **2.** Vizontlátásra!

tudja a dörgést Ismeri az eljárást, ismerős a dolgok kivitelében.

Tudja ön már, hogy mi a lizoform? (Gúny. kérdés, főleg szerelmi dolgokra vonatkoztatva). [A Lysoform nevű fertőtlenítőszer plakátja volt.]

Üzentek neki az operától - hogy maradjon otthon. (Tréf. célzás rosszhangú énekesnőre).

XII. A budapesti fattyúnyelv elnevezéseiről

Könyvünk utolsó fejezete eltér az előzőktől, ebben ugyanis nem Budapest fattyúnyelvben megőrzött emlékeit tárjuk az olvasó elé, hanem a magának a budapesti fattyúnyelvnek eddigi elnevezéseit gyűjtöttük egybe. Egy pillantást vetve gyűjtésünkre máris láthatjuk, hányféle-képpen igyekeztek megnevezni azt, amit mi a *budapesti fattyúnyelv* név alatt rögzítettünk. Az itt következő fejezetben elsősorban nem fattyúnyelvi szavakkal találkozunk majd az olvasó, ugyanis gyűjteményünknek ebben a csoportjában minden olyan kifejezést felsorolunk, amit az újságok írásaiban, szépirodalmi alkotásokban, nyelvészeti tanulmányokban fellelhetünk a budapesti fattyúnyelvre. Sok alkalmi megnevezés is előfordul ezek között, de talán nem érdektelen ezekkel is megismerkedni. Természetesen felsoroljuk azokat a szavakat is, amelyekkel a fattyúnyelv nevezi meg sajátmagát.

Hogy mindazok, kik előttünk erről a nyelvről szóltak, ennyiféle nevet adtak neki, azon ne csodálkozzunk, hiszen így van ez nemcsak Magyarországon, hanem az egész világon, és így van ez, ha nem szorosán egy városnak nyelvéről beszélünk, hanem egyes országokban elterjedt fattyúnyelvről, vagy éppen ha egy szűkebb közösségről van szó.

A német *Gauner-*, *Geheim-*, *Studenten-*, *Beruf-*, *Soldaten-*, *Kaufmann-*, *Dieb-*, *Kochemer-*, *Galoschen-*, *Schurer-*, *Mengisch-*, *Spitzbuben-*, *Krämer-*, *Rinnstein-* és *Jenische-sprache*-kat ismer, továbbá *Rotwelsch*, *Kochemerkohl*, *Plattenkohl*, *Chessekohl* stb. neveken nevezi azokat a csoportnyelveket, amit mi fattyúnyelvnek nevezünk.

Az angol *cant*, slang, cokney, tramp, underworldslang néven, a francia *argot*, jargon, jobelin, patois, az olasz *gergo*, *furbesco*, a cseh *hantyrka*, a spanyol *germania*, *jerigonza* gyűjtőnevek alatt szótározza, és még sorolhatnánk sok más nyelv megnevezéseit is.

Ha mi ezek után egyszerűen *pesti nyelv*-nek neveznők a budapesti fattyúnyelvet, akkor úgy tűnhetne fel, mintha a budapesti nyelvjárásról beszélénk, ahogy az egyes vidékeknek megvan a maguk tájnyelve.

De nem erről van szó, hanem egy egészen különleges, Budapesten keletkezett és csak itt élő nyelvről, mely magába foglalja mindazokat a rétegnyelveket és foglalkozás, életmód alapján létrejött csoportnyelveket, melyekről bevezetőnkben megemlékeztünk.

A régebbi kifejezések például a tolvajok nyelvét *alvilági zsargon*-nak, *apacsnyelv*-nek, *csibésznyelv*-nek, *hebrenyelv*-nek, *hóhemnyelv*-nek, *jasszargó*-nak, *jassznyelv*-nek, *pesti tolvajnyelv*-nek, *vagánydumá*-nak nevezték.

Az egyes foglalkozási ágaknál keletkezett nyelvet *bohémnyelv*-nek, *éjszakai dumá*-nak, *halandzsanyelv*-nek, *kerepesi úti beszéd*-nek stb.-nek keresztelték el.

Ha általánosságban akartak beszélni, akkor a *budapesties beszéd*, *budapesti volapük*, *Budapest nyelve*, *budapestizmus*, *nagyvárosi nyelv*, *pestiesség*, *pesti nyelv*, *pesti tájszólás*, *pesti utca nyelv*, *utcai nyelv* kitételeket használták. Így nevezték el egyes kerületek nyelvét, például *Lipótváros argója*-nak, *Főbürgszan Leopold argója*-nak vagy a kültelkek nyelvét *angyalföldi szleng*-nek *külvárosi szleng*-nek, *ligeti jasszok nyelv*-nek, *ligeti szó*-nak *sikátori szavak*-nak stb.

Ebben a dzsungelben igyekeztünk rendet teremteni, mikor mindezeket a különböző, de egy célt szolgáló elnevezéseket közös nevezőre hozva elneveztük *budapesti fattyúnyelv*-nek.

Az alábbiakban jelentésük megadása nélkül pusztán felsoroljuk a budapesti fattyúnyelvre használt szavakat. Értelmezésüket azért hagytuk el, mert mindegyikük a budapesti fattyúnyelvet vagy ennek valamelyik fajtáját nevezi meg.

A budapesti fattyúnyelv eddigi nevei

<i>alvilági zsargon</i>	<i>hebrinyelv</i>	<i>pesti argó</i>
<i>angyalföldi szleng</i>	<i>hóhemduma</i>	<i>pesties</i>
<i>apacsnyelv</i>	<i>hóhemnyelv</i>	<i>pesti magyar nyelv</i>
<i>bohémnyelv</i>	<i>jampec szavak</i>	<i>pesti nyelv</i>
<i>budapesti csoportnyelv</i>	<i>jasszargó</i>	<i>pesti nyelvjárás</i>
<i>budapesti argó</i>	<i>jasszduma</i>	<i>pesti okosok nyelve</i>
<i>budapesties beszéd</i>	<i>jasszidióma</i>	<i>pesti sifrtársalgás</i>
<i>budapesti magyarság</i>	<i>jasszjampecargó</i>	<i>pesti szavak</i>
<i>budapesti szalonnyelv</i>	<i>jassznyelv</i>	<i>pesti tájszólás</i>
<i>budapesti volapük</i>	<i>jasszstílus</i>	<i>pesti tolvajnyelv</i>
<i>budapestizmus</i>	<i>jassz szó</i>	<i>pesti újnyelv</i>
<i>Budapest nyelve</i>	<i>jasszos pesti zsargon</i>	<i>pesti vadnyelv</i>
<i>budapest saját tájszólása</i>	<i>jasszul beszél</i>	<i>pestiül</i>
<i>csibésznyelv</i>	<i>kerepesi úti beszéd</i>	<i>pesti utcanyelv</i>
<i>éjszakai duma</i>	<i>külvárosi szleng</i>	<i>pesti zsargon</i>
<i>fiatalság nyelve</i>	<i>külvárosi szó</i>	<i>sikátori szavak</i>
<i>főburgszanleopold argója</i>	<i>ligeti jasszok nyelve</i>	<i>utcai nyelv</i>
<i>tréf</i>	<i>ligeti szó</i>	<i>vagányduma</i>
<i>főburgszanleopoldi</i>	<i>lipótváros argója</i>	<i>vagonnyelv</i>
<i>tájszólás tréf</i>	<i>linknyelv</i>	
<i>hebrenyelv</i>	<i>nagyvárosi nyelv</i>	

Gedényi Mihály és Zolnay Vilmos fattyúnyelvi munkáinak jegyzéke

- Zolnai Zolnay Vilmos, A kártya története és a kártyajátékok. (Kártyaszótárral és 34 képpel). Bp., 1928. (383 lap).
„A kártyások nyelve” c. fejezetben (14-22) inkább csak folyamatos szövegbe ágyazott szaknyelvi szavak találhatók, de a „IV. Rész. Kártyaszótár” (311-364) fejezetben már nagyon sok szleng kifejezés olvasható. A tréf.[ás(an)] és zsar.[gon] minősítéssel jelölt szavakat bizonyára maga Zolnay is szlengszónak tartotta.
- Zolnay Vilmos, A hamiskártyások nyelve: Magyar Nyelvőr 62 (1933): 17-22, 50-3, 82-5.
- - gm -, A tolvajnyelv eredetéről, Film - Színház - Irodalom 3/2 (1940. január 11-18.): 25-6.
- Zolnay Vilmos, „Alma” és a tagadás kifejezései: Magyar Nyelvőr 77 (1953), 473-4.
- A magyar fattyúnyelv nagyszótára. A teljes szóanyagból mutatványképpen a „CS”. Gyűjtötte és szerkesztette Zolnay Vilmos és Gedényi Mihály. Bp., 1954.
Ezt az öt példányban készült kéziratot az MTA Nyelvtudományi Intézetéhez nyújtották be a szerzők, hogy egyrészt bírálatot kérve szakmai segítséget kapjanak, másrészt a kiadás és a költségeik megtérítése felől tájékozódjanak. A cs betűs szavak mellett egy tanulmányt tartalmaz a fattyúnyelv történetéről, a cs betűs szavak statisztikájáról, a fattyúnyelv szinonimáiról, szóképzési rendszeréről, „vándorló szavai”-ról és a fattyúnyelv „külföldre vezető” szálaról.
- Budapest a fattyúnyelvben. Zolnay Vilmos és Gedényi Mihály munkája. (Kézirat). Bp., 1956. (146 lap).
Erről a munkáról ld. az Előszóban írottakat. Egy-egy példánya megtalálható a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban (jelzete: Bq 0910/273) és az Országgyűlési Könyvtárban (jelzete: 352. 747). A Mozgó Világ 1994/5. számában részlet jelent meg belőle:
- Budapesti fattyúnyelvi szójegyzék. I-III. Összegyűjtötte és magyarázta Zolnay Vilmos és Gedényi Mihály. (Kézirat.) Bp., 1960. (010 + 881 lap).
Ez a szótár a publikációs lehetőségeket keresve készült, anyaga tulajdonképpen válogatás „A magyar fattyúnyelv szótára”-ból. Megjelenésének tervéről (*közbányai*) számol be: Babuska, cidibum, cérnakorzó. (Készül Budapest fattyúszótára - Imádsággal a napfogyatkozás ellen. A főváros érdekeségei. múltja, irodalma a Szabó Ervin könyvtár készülősorozatában): Esti Hírlap 6/24 (1961. január 28.): 6.
Egy-egy példánya megtalálható a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban (jelzete: Bq. 0910/159) és az Országos Széchényi Könyvtárban (jelzete: 406. 373).
- Zolnay Vilmos-Gedényi Mihály, A magyar fattyúnyelv szótára. I-XXIV. füzet. (Kézirat). Bp., 1945-1962, 1967. (0252 + 4577 + 346 + 750 lap). A tartalomjegyzék egy XXV. kötetet is említ, mely a rigmusokat, verseket tartalmazza, de ez föltehetőleg nem létezik, hisz maguk a szerzők írják az előszóban, hogy „A 75 ládikát kitevő szókincset azután géppel 5 példányban tisztáztuk és jutottunk el az itt következő 6 ezer oldalas kézirathoz, amit 24 füzetbe kötve kezelünk” (I, 02).
Az I. füzet a szótár születését, a *fattyúnyelv* szakszó eredetét, a „fattyúnyelv” történetét, szóképzésének rendszerét és a szócikkek felépítését, a szótár szerkezetét tárgyalja. A szótár a II. füzettől a XIX. füzet 4327. lapjáig tart. Ezt követi a 4328. laptól a XX. füzet végéig az első pótlás a szótárhoz. A XXI. füzetben szólásmódok és ezek pótlása, a XXII-XXIV. füzetben pedig egy öt évvel későbbi pótlás következik.

A szótár cédulaanyaga az MTA Nyelvtudományi Intézetének szótári osztályán található, felhasználta például A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára is (ld. a TESz. irodalomjegyzékében Zolnay-Gedényi rövidítés alatt: I, 82).

Elkészültéről több lap is beszámolt: [Csató István] (csi), Tudja-e Ön, mi az a „fattyúnyelv”? (Nem? Pedig lépten-nyomon találkozik vele!): Népakarat (1957. március 9.): 4; - Kun Erzsébet, Elkészült a „titkos nyelv” szótára. (Gyűjtemény 50 000 szóról, amit lehetőleg ne használjunk): Hétfői Hírek 2/18 (1958. május 5.): 2; - Levest rajzoltak. (Milyen szavakat használtak ötszáz éve - a huligánok): Esti Hírlap 11/304 (1966. december 27.), 6; - R. [adó] I. [stván], Balhé, meló, haver és társaik. (A Tudományos Akadémia kiadja az első magyar fattyúnyelvi szótárt): Népszabadság 2/161 (1957. július 10.): 4.

A szótár megtalálható az Országos Széchényi Könyvtárban.

- Zolnay Vilmos-Gedényi Mihály, A magyar fattyúnyelv szinonimái. I-IV. (Kézirat). Bp., 1970. (0134 + 653 lap).
- Gedényi Mihály, A maszi, tütü, kaja és társai: Fiúk évkönyve. Bp., 1982. 300-4.
- Zolnay Vilmos-Gedényi Mihály, Budapest a fattyúnyelvben (1956): Mozgó Világ 1994/5: 32-48.

A folyóirat „Városantropológia” c. összeállításban Kovács Ákos közöl részleteket a két szerző kéziratos munkájából.

Irodalom

- A budapesti volapük: Esti Ujság 6/133 (1901. jún. 13.): 3 és 6/135 (1901. jún. 15.): 3.
Ákos Miklós, Nyomoz a VII/a. Bp., 1944.
A modern bűnözés. Szerk. Turcsányi Gyula. Bp., 1929.
A pesti tájszólás kis szótára. Bp., 1904. (A Pesti Napló 1904. évi karácsonyi számának melléklete).
Atelier Blaedeker. Körbe tükör. Bp., 1936.
A tolvajnyelv szótára. Kiadja: A Budapesti Államrendőrség Főkapitányságának Bűnügyi Osztálya. Bp., 1911.
Balla Vilmos, Kávéforrás. Bp., 1927.
Bárczi Géza, A „pesti nyelv”. Bp., 1932.
Bárczi Géza, Jassznyelv és purizmus: Magyar Szemle 46 (1944): 102-9.
Bárczi Géza, Jegyzetek a budapesti népnyelvről: Magyar Népnyelv 4 (1942): 71-89.
Béldy Mihály, A tolvajnyelv: Magyar Nyelvőr 26 (1897): 212-4.
Benedek Géza, Anyanyelvünk védelmében: Magyar Rendőr 3 (1936): 283-4, 311-2, 334, 361, 381, 405, 431.
Berkes Kálmán, A tolvaj élet ismertetése. Bp., 1888.
Bevilaqua Borsody Béla és Mazsáry Béla, Pest-budai kávéházak I-II. Bp., 1935.
Bródy István, A női szépség albuma. Bp., 1937.
Csefkó Gyula, A háborús katonanyelvből: Magyar Nyelv 17 (1921): 167-72.
Diáknyelv: Magyar Nyelvőr 46 (1917): 244-5
Dobos Károly, A magyar diáknyelv és szótára. Bp., 1898.
Egy ázsiai (Toldy Géza), Varázsrontó. Bp., 1909.
Éri-Halász Imre, Ki nem mondja! Bp., 1945.
Exotikus pesti városrészek. (A bűn és nyomor fészkei): Detektív Szemle 1925. január 28. 4-5.
Gombocz Zoltán-Melich János, Magyar etymológiai szótár. Bp., 1914-1944.
Heltai Jenő, Budapesti argó: Magyar Nyelvőr 42 (1913): 173-4.
Horváth Elemér és Horváth Mária, Írások Budapestről. Bp., 1940.
Jenő Sándor, A fővárosi diáknyelvből: Magyar Nyelvőr 28 (1899): 477.
Jenő Sándor, A kuglizás műszavaihoz: Magyar Nyelvőr 28 (1899): 134.
Jenő Sándor-Vető Imre, A magyar tolvajnyelv és szótára. Bp., 1900.
Kabdebó Oszkár, Pesti jassz-szótár. Mezőtúr 1917.
Kálnay Gyula és Benkes János, A tolvajnyelv szótára. Nagykanizsa, 1926.

Karinthy Frigyes, Szini Gyula, Tábori Kornél, Írói intimitások. (Vidám Könyvtár 41-42. sz.) Bp., 1918.

Kártyakódex. Szerk. Szomaházy István. Bp., 1898.

Kemény Gábor, A tolvajnyelv: Magyar Rendőr 4 (1937): 5-7.

Kenedi Géza, A pesti argot: Magyar Nyelvőr 43 (1914): 439-40.

Kilián Zoltán, A diáknyelv *-i* képzője: Magyar Nyelvőr 47 (1918): 40.

Kirst, Hans Hellmut, 08-15, avagy Asch örvezető kalandos lázadása. Bp., 1956.

Kner Izidor, Agyafurt alakjai. 3. kiadás. Gyoma, 1926.

Kóváry Gyula, Zenebona. Bp., 1914.

K. P., Meglóg: Magyar Nyelv 12 (1916): 144.

Laczkó Géza, Játszi szóképzés. Bp., 1907.

Loványi Gyula, Micisapka: Magyar Nyelv 34 (1938): 250-1.

Móricz Zsigmond, Tavaszi szél. Bp., 1912.

Mosolygó történelem. Összeállították, gyűjtötték: Dékány András és Sárváry Dezső. Bp., 1941.

Naschér, Eduard, Das Buch des Jüdischen Jargons. Wien-Leipzig, 1910.

Nagy Pál, Tolvajnyelv (mely Európa legnagyobb részében nem csak a tolvajok, hanem az orgazdák és hozzátartozóik által is használtatik). Győr, 1882.

Némegy Béla, Színművészeti lexicon. Szeged, 1911.

Néhány szó a sakk-bábok elnevezéséről: Magyar Sakk-Szemle 1/1 (1902. december 7.): 4.

Patricius Budapest. Összeállította: Papp András. Bp., 1942.

Papp László, Technikus argot. Bp., 1944.

Sági Pál, Titkok könyve. Bp., 1943.

Schreiber Dániel, A játékkaszinók szélhámosai. Bp., 1934.

Schreiber Dániel, A szerelem a tolvajnyelv szótárában: Detektiv 4/3 (1922. jan. 18.): 378.

Siklóssy László, A régi Budapest erkölce I-III. Bp., 1922.

Simon Zoltán, Itt az ősz, tanuljunk nyelveket. Bp., 1932.

Szántó György, Ötszáz pengő. Bp., 1944.

Szegedi tolvajnyelv: Magyar Nyelvőr 43 (1914): 233.

Szirmay István, Pesti link hadova és vagány zengeráj. Magyar Detektiv 2/1 (1927. jan. 1.): 23-6

Szirmay István, A magyar tolvajnyelv szótára. Bp., 1924.

Szomory Emil, Budapest nyáron. (A pesti argot): Az Ujság 11/190 1913. aug. 10.): 8-9.

Tábori Kornél, A kártyázó Budapest. Bp., 1912.

Tábori Kornél, A mi tolvajnyelvünk: Budapesti Ujságírók Egyesülete Almanachja. Bp., 1911. 258-62.

- Tábori Kornél, Baccarat. Bp., 1912.
- Tábori Kornél, Humor a bűnben. Bp., é. n.
- Tábori Kornél, Pesti élet. Bp., 1910.
- Tábori Kornél, Pesti specialitások. Bp., 1913.
- Tábori Kornél-Székely Vladimir, A bűnös Budapest. Bp., 1908.
- Tábori Kornél-Székely Vladimir, A tolvajnép titkai, Bp., 1908.
- Tábori Kornél-Székely Vladimir, Az erkölcstelen Budapest, Bp., 1908.
- Tábori Kornél-Székely Vladimir, Bűnös nők, Bp., 1906.
- Tábori Kornél-Székely Vladimir, Nyomorultak, gazemberek. Bp., 1908.
- Tábori Kornél-Székely Vladimir, Vasuti tolvajok. Bp., é. n.
- Tarján Vilmos, Pesti éjszaka. Bp., 1940.
- Tolvajnyelv: Magyar Nyelvőr 26 (1897): 465.
- Toronyai Károly, A rablóknak, tolvajoknak és kozákoknak együttvaló hamis és zavaros beszédek, hasonlóan hamis és titkos cselekedeteik felfedezéseül összeiratott és kiadattatott a köznépeknek ovakodási hasznára, és a rosz emberektől való őrizkedéseikre. Pest, 1862.
- Uri gonosztevők. Rosner Károly detektív elbeszéléséből átdolgozta Tábori Kornél. Bp., 1909.
- Vaday László, Budapesti tolvajnyelv: Magyar Szalon 1898. 9. sz.
- Vajthó László, A magyar diáknyelv: Magyar Nyelvőr 59 (1930): 219.
- Vajda Albert, Meglestem Pestet. Bp., 1947.
- Velledits Lajos, A *link* nyelv: Magyar Nyelv 13 (1917): 60-1, 91-2
- Velledits Lajos, Pótlások a linknyelvhez: Magyar Nyelv 14 (1918): 162.
- Vidor Emil, Kalandozás a szavak világában. Bp., 1942.
- Zolnay Vilmos, A kártya története és a kártyajátékok. Bp., 1928.
- Zsemley Oszkár, A budapesti utcai gyerekek műszavai: Magyar Nyelvőr 30 (1901): 302-3.

Jelek, rövidítések

ált.: általában, általános

am.: amerikai

ang.: angol

argó: tolvajnyelvi, argó

fr.: francia

gúny, *gúny*.: gúnyos(an)

héb.: héber

jid.: jiddis

lat.: latin

ld.: lásd

m.: magyar

ném.: német

obsz.: obszcén

ol.: olasz

szój.: szójáték

ti.: tudniillik

tréf *tréf*.: tréfás(an)

ua.: ugyanaz

ún.: úgynevezett

vö.: vedd össze!

=>: arra a szóra mutat, ahol a címszó magyarázata megtalálható

<=: a jelentésváltozás iránya

<: a szavak alakulásának iránya

+: összetétel

× : szóvegyülés, kontamináció

Szómutató

(A Szómutató a kötetben előforduló magyar fattyúnyelvi szavakat és neveket tartalmazza. Nem szerepelnek a szómutatóban a „Budapesti szólások” fejezet kifejezései. A szavak utáni számok a nyomtatásban megjelent kötet oldalszámaira utalnak.)

- A Mosonyi-utcában házasodott 70
a nemzet bárója 73
a nemzet locsogánya 83
a sajtó öreganyja 46
a vakok intézete javára 95
Abbáziai-part 14, 16
Adirokkant 84
adja a hóhemet 74
Agyibagyi 85
Ahsztória 31, 32
Ajsztória 31
Ájvenfáj 85
Alag 16, 24
Alagi-út 16
Alföldi hotel 51
alma 37
almavári-babári 37
Alpesi 42
alvilági jassz 77
Alvinci 87
Am-fi-teátrum 25, 27
andrás 61, 63
andrás úr 61, 63
andrás-út 67
andrás-út-hatvan 67
andris 61, 63
Anglicsek 42
Angyalföld 13, 16, 51
angyalföldi 51, 77
Angyalföldi szeretetház 51
angyalföldi vagány 77
Anna 16
apák boltja 30, 32
apotéka 46
Aranylavór 48, 50
átszálló 88, 92
Augusztá 16
ávómária-tér 68
bableves 30, 33
bablevesből jön 30
bablevescsárda 30, 33
Bacs 85
bájesz 51
bajuszos 62-63
bajzli 57
balhé 68
Banánsziget 14, 16
Banántorony 16
barlanglakó 72, 77
barnalábú 77
Barokaldi 42
Báró Káldi 42
Báró Káldi Opera 42
bárzli 57
Bástya-utca 46
batár 57
Bátorka 37
Bátta 85
bázslis 57
Bégé 86
Béhá 90
bérenc 63
bialóg 37
bikavonat 55, 57, 59
bilicsi 95
biztos úr 63
biztoska 62
biztoskák 63
Blau Kac 42
blázi 15
Bori 16
bosnyák 80
Boszorkány-rondella 27
botos 62, 64, 68
botoshekus 64
botoskégli 68
Böcs 85
böfögő 30, 33
böregér 64
bőrfejű 80
börgő 54
Böskefalva 14, 16
Bözsi 25, 27
Bözsike 25, 27
braunhakszler 72, 77
brencsálinger 37
brencsálinger 37
brennel 37
Brikson 16
Bringyeleváros 14, 16
Bródi-teáter 42
Bucsinszki 37
budapestia 91
bugacsek 80
bugázás 92
bugázik 92
bugázó 92
buger 80
bugó 80
buhvaldnéni 71, 80
bukató 64
bumszti 30, 33
bumsztikeller 33
bunyókavéház 37
bur 57
burvasút 57
Butapest 15
búvár 64, 92
Buzalka 42
Buzelka 42
Büdösmarti 42
büfédáma 42
büféhölgy 42
büfi 33
büfke 33
Centri 37
Cep 86
Cerkováci 85
Cérna-korzó 14, 17
cingaj 57
Cipi 86
cirkusz 94
Citomzauer 86
citrompofozó 71, 81
cupi 81
cupringer 43, 81
cupringeráj 81
cupringerlokál 43, 81
cupringerné 81
cvifl 64
csacsaner 73
csálinger 37
Csaló-köz 17
csániger 37
Csari 27

csáringer 37, 40
 Császár 50
 Csaszi 48, 50
 Cserebogár 25, 27
 Cséri 17
 csibészer 78
 csibézer 78
 Csikágó 17
 Csikágó-negyed 17
 csikágói 78
 csikk-kutató 71, 73
 csikkgyűjtő 71, 73
 csikkzedő 71, 73
 csili 57
 csinga 57
 csingaj 57
 csingajbárzli 57
 csirkás 78
 csirkász 78
 csirke 17
 Csirke-korzó 17
 csirkész 78
 Csocsóbácsi 31, 33
 csodabár 33
 csőlakó 78
 csöngetős mozi 43
 csővári 72, 78
 csöves 72, 92
 csudabár 33
 csúzlicédula 33
 csütülő 57
 Dagály 48, 50
 Dagálysztrít 48, 50
 dá kommen dí kapucíner 37
 dáfrádmáher 32, 37
 Darvas 91
 delej 57
 déligyümölcs-kereskedő 71, 81
 Dézi 85
 digós 71, 81
 dili 51
 dilibájesz 51
 dilihauz 51
 diliház 49, 51
 dilinós 51
 Dini 86
 diró 15
 Disznófalva 13, 17
 Dobsztrít 14, 17
 dolcsi 95
 donaujéger 72, 78
 doppelbeamter 81
 dorong 64
 drazsé 64
 Drei Drommel gasse 14
 dréjejsi 78
 Drótsziget 15, 18
 drótszórú 33
 Drungaj 13
 duhaj 64
 duli 58
 Duna-partizán 73
 Duncsi 13, 14, 18
 Dungaj 13, 18
 durrancs 61, 64
 durrant 64
 dzsekás 64
 dzsé 64
 Dzsungel 15, 18
 dzsunki 58
 egeres 68
 éhezde 33
 éjszakai tanár 73
 elbúvik a vattában 45
 elere 54, 58
 emeletes paraszt 63, 64
 emeletes zsarú 64
 enyveshát 92
 Erzi 18, 27
 Erzsike 25, 91
 eszpresszólovag 73
 fájerpurs 33
 fakabátos 64
 falaz 92
 falmelléki 92
 Falu 15
 Fáskert 18
 Fáskör 14, 18
 Fejedelem 87
 fejes 64
 fejevadász 63, 64
 fek 32, 38
 fekesi 38
 fekete fuvar 58
 feketehuszar 81
 feketelábú 65
 feketemária 68
 feketén 58
 feketusz 38
 félbarna 38
 felfirkál 68
 felsőhé 68
 felugráló 32, 38
 Feneketlen tó 15
 ferencvárosi 78
 ferencvárosi jassz 78
 Fesztetics-bád 50
 fiáker 33
 fiákeres 73
 Fidi 90
 Fila 38
 Fillinger 38
 flaszterhős 73
 flaszterkomikus 73
 flaszterkoptató 73
 flekkerlaszlovszki 89, 92
 fodgmeg 73
 fogas 58
 Fogpiszkáló 25, 27
 forcsi 26
 főfejes 65
 főhekus 65
 főhé 68
 főkapi 68
 főkapu 68
 fölrajzol 68
 Fővicsek 43
 Fradi 91
 Franci 28
 Francstadt 14
 francstetler 78
 francstetler jassz 78
 fratelli 92
 Fridmanicki-poci 87
 Frim 49, 51
 Frisspest 13
 fügefaleveles 81
 Fürdőváros 15
 füttyös 58
 gajszbürger 72, 77
 Garibaldi 43
 Garobaldi 43
 gáz 81
 gázember 81
 gáztámadás 81
 gelbhakszler 77
 gépkocsmá 33
 gimpli 18
 Gimplisziget 14, 18
 Gombi 86
 gólya 28
 Gólyvár 28
 Gödör 33
 Gödör-vendéglő 34
 gőztehén 91
 Gróf-Fürdő-Attila utca 14, 18
 grund 18
 grundó 18
 guberáló 81

gumirádlerezik 54
 gumirádlizik 55
 gumizsaru 63, 65
 Gutman-sarok 14, 19
 Gyafi 85
 gyep 19
 gyöp 19
 hadács 65
 hajmán 65
 hajó 58
 hajószredes 54, 58
 hajtás 68
 hakli 43
 hakni 43
 hallerista 19
 halleryi 79
 handlé 81
 Hangli 38
 Hanglicsek 38
 Hangyatelep 19
 Harihárom 91
 Harmónikás Gizi 84
 hasznos-andor 61, 65
 hatvan 68
 haulem 68
 Házi 92
 házmejszi 82
 hé 62, 65, 68, 70
 héblizik 58
 hécenker 65
 hek 65
 hekus 65
 Hekus Dönci 65
 Hekus Lonci 66
 hekusbotos 62, 65
 hekusdönci 65
 hekuslonci 62, 65
 Heli 43
 Helicai 38
 helyesenéni 71, 82
 henger 68
 Hepaj 19
 Hercli 31, 34
 hergelaufene 77
 hergelaufener 72
 herlaufer 34
 hesz 65
 Hét Tetű 34
 hídpénz 89, 93
 hirig 101
 hóhem 73, 79
 hóhemfiú 79
 hóhemgyerek 79
 hóhemipsze 79
 hóhemkodik 74
 hóhemvagány 79
 holdas 68
 hónaljkereskedő 71, 74
 hónaljüzlet 71, 74
 Hosszú 84-85
 Hosszú luk 19
 hotelboda 68
 Hotelmarkó 69
 hotelmautner 96
 Hököm színház 43
 hösz 65
 hullafiáker 56
 Hullamosó 30, 34
 igazgató 58, 60
 igazgató úr 60, 74
 Infravörösmarti tér 19
 Irlandi rész 13, 19
 iroda 56
 Itt állok megfürödve! 15
 Jajbuda 13, 19
 jakobröderer 34
 jampresszó 38
 járásbíró 79
 járdakoptató 79
 járdataposó 79
 Jardindöpalai 43
 jász 56
 jasz 79
 jássz 79
 jasszalak 79
 jasszfiú 79
 jasszgyerek 79
 jasszkáli 79
 jasszlegény 79
 jassznő 79
 jássznő 79
 jasszos 79
 jasszoskodik 79
 Jekele bácsi 83, 85
 jergli 69
 jerglibájisz 69
 Jobbágysztrít 19
 Jordánkert 43
 josztmici 82
 Józsika 91
 Józsusz 38
 jönakirály 69
 ká 63
 kabicsek 44
 kacérnő 38
 kacsintnő 38
 kafa 38
 kafana 38
 kafcsi 38
 kaffa 38
 kaffana 38
 Kagál 39
 Kahály úr 85
 káhé 65
 kaja 59
 Kakasos ház 46
 kakatomba 49, 52
 kakmadám 49
 kalahiúz 58
 kalodont 56
 kalóz 58
 kalóz néni 58
 Kami 14, 19
 kanász 65
 kani 51
 Kapi 39
 kapó 32, 38, 39
 káposztás kocsi 63
 káposztáskocsi 69
 Karcsumária 28
 Karzat 39
 kaszinóta 74
 Kávéházak városa 15
 Kávéházi-borzas 85
 kávéházi-konrád 74
 kávéházi-makszi 74
 Kazbár 19
 Kazincki utca 19
 kecskeméti páholy 44
 kék 65
 Kék Macska 31
 kékmadár 66
 keménykártya 88, 89, 93
 Kerek Oktogon 19
 Kerstingerné 74
 kész 66
 Kéthatos 34
 kétszázazas 69
 két tojás pohárban 62, 66
 kettősjassz 56
 kéz 66
 Kibanya 14, 19
 kiberer 62, 66
 kibi 62, 66
 kimájer 66
 kimeszel 69
 Kínai-negyed 19
 Kis Ric 34
 Kisdomb 14, 20

Kiserdő 20
 kisrolman 59
 kistéri 79
 Kisvigadó 44
 kisztihandpali 74
 klajzi 58
 klauzi 58
 Kockás báró 83, 87
 Kockásbáró 74
 Kollégium Jolánja 46
 konfertáblis 56
 konflis 54
 konflisstand 57
 komfortáblis 56
 Kongó 91
 konstábler 61
 Konti 46
 kopó 62, 66
 Kőbánya! 96
 kőbányai 96
 Köpködő 20
 körúti dolog 93
 köteles tánc 44
 Kövesi-vár 39
 Közgáz 28
 közös 69
 krahedli 39
 kraherli 39
 Kriszi 13, 20
 krónfusz 96
 kucséber 71, 82
 kukucsnéző 44
 kulcsárnő 52
 kupolda 46
 Kupolda-utca 46
 Kurvaléria 32, 39
 kutya 62, 66
 Ládaváros 20
 Lágimániosz 13, 15, 20
 Lági 13, 20
 lanyi 59
 lanyó 59
 lászló-féle szabadalom 52
 laszlovszki 89, 93
 Latyimatyi 85
 Lavór 20
 lebuktat 64, 67
 légibika 55, 59
 leibfiákeres 74
 lejmista 75
 lele 91
 Lepranegyed 20
 Lepratelep 14, 20
 lépcsőház 59
 Lepsi 20
 Lidó 13, 20
 Ligécia 20
 Ligi 20
 Ligó 20
 lilázik 38
 link 71, 72
 linkel 91
 linknyelv 114
 Lipi 13, 21, 49, 51
 Lipicsek 13, 21
 Lipire juttat 51
 Lipiváros 13, 21
 Lipócia 13, 21
 Lipót 51
 Lipóti 28
 Lizsé 13, 21
 lóakadémia 39
 lócitrom 81
 lócsárda 30, 34
 lóember 72, 75
 lófejű 54
 lóg 59, 79
 lokálpatrióta 75
 lómester 75
 lómondó 72, 75
 lonci 62, 66
 loncika 62, 66
 Lopkovic 85
 lótanár 75
 Lovi 21, 75
 loviszakértő 75
 lő 21
 löki 59
 lövedéki kihágás 21
 lövöm a csikket 75
 Luftrézi 47
 Lukszustutaj 34
 lyukasztó 59
 madzagvasút 59
 Mafla-sarok 14, 21
 Magtár 28
 Magtár tér 14, 21
 Magyarka 28
 maharadzsa 35
 majomketrec 62, 66
 Major 21
 Majzó 21
 makheci 35
 Makkhetes 35
 mamuska 38
 Mancsi 25, 28
 mandoletti 71, 75, 82
 Marci 21, 66
 Markó 69
 Markó-siti 69
 Markó-szanatórium 69
 Markó-sztrít 69
 maszi 104
 mátós 67
 mautner 75, 96
 mautnerej 96
 mautnerszálló 96
 Méltóságos gróf Teleki tér 14, 21
 Mélyvíz 39
 Menjen a herclibe! 34
 menő 79
 meseautó 69
 mester 75
 mesterhekus 66
 mesz 69
 mész 69
 meszelve van 70
 meszes 70
 meszet kapott 70
 Mészi 85
 Metor 40
 Mezeilipót 51
 Mezonfrida 47
 micisapka 80
 micisapkás 80
 mihaszna 61
 mihaszna-andrás 61, 65, 66
 mihaszna-andrea 61
 milimári 82
 Mohambé 15
 Mókembé 13, 15
 Mókemplácc 14, 21
 Molinári 85
 molnárista 80
 monog 59
 Monpárnász 40
 morgó 26, 28
 Móric 84
 Mosonyi-utca 70
 Muli 85
 Muzi 21, 28
 Muzium 21
 múzeumista 80
 müezzin 62, 66
 műintézet 47
 Müszi 44
 műszinkör 94, 96
 művészlink 75
 nagybalhé 70

Nagyendre 44
 nagylárma 70
 Nagyszlon 21
 nagyvágó 26
 Najgebáj 28
 nedgrassza 71, 82
 néger 32, 40
 negyvennyolcaskör 70
 nehézpapnövendék 75
 Nemzeti Hotelintézet 91
 népbőfőgő 30, 35
 Nepcsi 21
 Neszepicsa-csárda 31, 35
 nimandovics 75
 nimandrovics 75
 nimolier 75
 nimolista 75
 Nipis 15
 Nipismókem 15
 nyimolista 75
 Nyolcas 40
 nyolcasegyenes 88, 93
 Nyolcórész 90
 Nyomorabbázia 48, 50
 óberhé 67, 70
 óberlaufer 35
 Okos Jaca 87
 omlí 54
 omlibusz 54
 omnicek 54
 Opéria 28
 orbán 75
 Orci-templom 32, 40
 Orfanyú 44
 Orficsek 44
 ószeress 82
 óvoda 44
 Ördöghídja 35
 Ős 44
 Pala 50
 pali 44, 45
 palizab 45
 panni 59
 paraszt 66
 Párizsi-híd 26, 28
 Pati 86
 Pati bácsi 86
 Pávasziget 21
 Péhá 90
 pesti 75
 Pesti Mónmártr 21
 Pesti Sziti 22
 pestifogás 96

Petropol 35
 Pfujság 90
 pia 59
 piál 34
 pikfek 32, 40
 pikoló 40
 pillanatfelvétel 71
 pillanatfölvétel 75
 pillanatfölvételező 75
 pinkli 40
 pinklicsáring 40
 pintyő 40
 Piszkos tó 15
 pléhhasú 61, 66
 pléhuszár 62, 66
 pofa ser 35
 pondró 66
 prolibusz 59
 propi 54, 59
 propicsek 54, 59
 proosztó 66
 Puellaklasszika 76
 rabomobil 63, 70
 ratkó 34
 razsu 66
 révai 94, 96
 Rézangyal 26, 28
 Rézkígyó 45
 rezi 66
 Ribéria 32, 40
 ripkahuszár 82
 Róbert bácsi 76
 róbertbácsi 72
 róbertbácsi konyhája 72, 76
 rolman 59
 Rombahsztrít 22
 Rondó 22
 rottenbiller 96
 Rökszilágyi utca 22
 rudnaihuszár 62, 66
 sajt 62, 67
 sajtos 67
 Salcer 31
 sárga vasút 59
 sarkangyal 71, 76
 saru 66
 sétáló vendég 32, 40
 Sifmanplacc 22
 siker 34
 Sin-tér 14, 22
 Sipőc-csárda 31, 35
 Skacski 22
 Slózi 87

smaci 22
 Smec-kert 22
 Snejderfírek 26, 29
 sodródás 41
 Sóhajok tere 14, 22
 sördorádó 35
 sörházutcai 97
 Spigli 35
 spiszi 36
 spiszin 36
 spizi 36
 spizin 36
 spiszbürger 77
 Splényi-féle négyszög 23
 splizi 36
 Spolár 41
 Stadi 13, 14, 23
 stadjtágel 72, 77
 stand 57
 Statvaldi 13, 15, 23
 Statvaldi 23
 Statvájli 13, 15, 23
 Stefánia 23
 stefániázik 54, 57
 stejgre megy 93
 stég 59
 stikavendég 32, 41
 stikában 41
 stimfli 76
 stimfliszedő 76
 stimflizik 76
 stuka 59
 Suszterbazár 29
 sűgópincér 45
 Szajna-híd 26
 Szajna-part 23
 Szajrés tér 14, 23
 Szakáll gróf 87
 Szakállgróf 83
 számos 66
 szandolin 32, 41
 szarándok 49, 52
 szárazpáholy 45
 Szauvirt 36
 Százház 29
 szepicsek 45
 Szibéria 41
 Szigi 23
 Sziki 31, 36
 Sziti 14
 szívárvány 67
 Szizsé 13, 15, 23
 szlanyi 59

szlanyizik 60
szlihács 64
Szoma 85
Szoma bá 85
szürkevillamos 52
szveti 26, 29
Tabcsi 23
Tandelmárk 23
Tangó 23
Tarka Macska 31, 36
tatterzáli 97
tauszkai 57, 82
tejesa 41
tejesárda 31, 41
tejcsi 41
Tejelde 41
Teleki 23
Tercsi 23
Tercsiváros 23
Tetübörze 23
tigris 76
Tisza Pista 83
Tizenháromház 29
Toresz 87
Tót-ház 29
tököli a tanulóknak 97
Török Csacsi 31, 36
törzsfőnök 76
Traktátovics 87
tré 67
Trieszti Nő 36
Tripolisz 13, 23
tripoliszi 80
troli 60
tudja a dörgést 107
tuja 60
tujázik 60
tujózik 60
turfpoloska 76
turullovas 72, 76
tutira vesz 74
tülköl 60
Tűzfal tér 14, 24
tyúk 50
Ugató 24
Újházileves 48, 50
újpesti 94
újpesti hatos 94, 97
Újvilág 24
Újzséland 24
Ügi 24
Ügsi 24
Ülcsi 14, 24
Ülcsi-út 15
Ülepke utca 24
Üzsi 24
vágó 26
Valcsi 24
váltóigazgató 60
váltóigazgató úr 58, 60
vámházista 80
Vampi 32, 36
varga 67
varter 41
Vas-kocsma 36
Vasmacska 85
vatta 45
Vesztőhely 24
vilcsi 60
vilga 60
vili 60
vilicsek 60
villamos 60
villinger 60
vilusz 60
virágcsárda 29
Vitéz Klopfer 87
vízcsattantó 67
vízi fiákeres 54, 58
vizsla 62, 67
vlanyi 60
Vörös Macska 31, 36
vörössipkás 82
Vursli 45
Vurstli 45
Vurstlipráter 24
zaci 91
Zalcer 36
zgó 46
Zimi 86
zlanyi 60
zlónya 60
Zoli 84
zóna 60
zónázik 60
zónya 60
zotyó 60
zotyóbusz 60
Zöld-tó 24
Zöldház 29
zöldházikó 29, 52
zöldkocsi 70
zöldvillamos 52
zrí 67
zríkigyó 70
Zrínyi 41
Zrínyi kirohanása 41
zrínyista 80
zrínyiszt 80
zugliget 97
Zuglitzsé 24
Zsarai 24
Zsardendőpali 43
Zsardinkert 43
zsaró 67
zсарu 62, 66, 67
Zsazsa 86
zsé 62, 64, 67
zsé 'rendőr' 64, 67
zsé 'zsidó' 24
zsekás 62
zsernyák 67
Zsibaj 24
zsigna 60, 91
Zsoké 83
Zsoltár 86
zsuga 60
Zsül ecsém 86